

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра безпеки, правоохоронної діяльності та фінансових розслідувань

МИХАЛІШИН Наталя Ярославівна

**Зовнішньоторговельна політика країни в
контексті зміцнення економічної безпеки / Foreign
trade policy of the country in the context of
economic security strength**

спеціальність: 262 - Правоохоронна діяльність
освітньо-професійна програма - Економічна безпека та фінансові розслідування

Випускна кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПДЕБм-21
Н. Я. Михалішин

Науковий керівник:
к.е.н., доцент О. Ю. Ніпаліді

Випускну кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
Н. Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2019

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ	6
1.1. Сутнісні характеристики здійснення зовнішньоторговельної політики держави	6
1.2. Роль та значення зовнішньоторговельної безпеки країни в сучасних умовах	11
1.3. Державне регулювання імпорту та експорту зовнішньоторговельних потоків країни	21
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	27
2.1. Оцінка зовнішньої торгівлі України	27
2.2. Дослідження негативних тенденцій зростання імпорту в Україні	34
2.3. Аналіз проблемних питань щодо реалізації вітчизняної політики стимулювання експорту	40
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	47
3.1. Напрями вдосконалення зовнішньоторговельної політики України	47
3.2. Зарубіжний досвід підтримки експортної діяльності	52
3.3. Шляхи покращання імпортозаміщення та стимулювання експорту в Україні	56
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку зовнішньоторговельної діяльності все більшої ваги потребує модернізація держави, формування ефективної та дієвої системи державного управління, здатної до впровадження системних і послідовних рішень для забезпечення стабільної економічної безпеки. Ефективним механізмом вирішення цього питання є розроблення та реалізація стратегії зовнішньоторговельної діяльності України, яка має збалансувати національні економічні інтереси, пріоритети та цілі розвитку експорту та імпорту. При цьому, міжнародна торгівля служить інструментом, за допомогою якого країни, розвиваючи свою спеціалізацію можуть підвищувати продуктивність наявних ресурсів і відповідно, збільшувати обсяг вироблених ними товарів і послуг, підвищувати рівень добробуту населення.

Роль та значення зовнішньоекономічної діяльності у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні науковці як В.І. Власов, В.І. Губенко, О.А. Кириченко, Ю.Г. Козак, А.І. Кредісов, В.С. Сухарський. Питання щодо сутності поняття експортного потенціалу досліджували такі вчені як Ліндерт П., Портер М., Клименко Н.А., Рогов В.В., Сейфуллаева М.Е., Капіцин В.М., Пепа Т.В., Крушницька Г.Б., Стичишин П.П., Бойко С.М., Пирець Н.М., Попова О.І., Кириченко О.М., Скорнякова І.В. та інші.

Отже, проблемам зовнішньоекономічної діяльності присвячено багато наукових праць. Проте, залишаються все ще недостатньо дослідженими ряд питань, що стосуються сутності експортно-імпортного потенціалу та зовнішньоекономічної безпеки. У недостатній мірі окреслені пропозиції щодо забезпечення розвитку безпеки зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Враховуючи це, на основі проведеного аналізу зовнішньої торгівлі України, в дослідженні поглиблено розгляд саме цих питань та обґрунтовано пропозиції щодо їх подальшого розвитку.

Метою роботи є розробка рекомендацій щодо наукового обґрунтування теоретичних основ зовнішньоторговельної діяльності України в процесі

світової торгівлі товарами та послугами та механізму забезпечення економічної безпеки в умовах проведення зовнішньоторговельної діяльності держави.

Відповідно до мети роботи *завданнями* для вирішення є:

- встановити особливості зовнішньоторговельної діяльності як системи міжнародних економічних відносин;
- виявити роль зовнішньоторговельної діяльності в сучасній економіці, а також у досягненні сталих темпів зростання економіки країни, визначити функції зовнішньої торгівлі, а також характер її впливу на основні сектори економіки;
- дослідити особливості забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни;
- запропонувати шляхи вдосконалення зовнішньоторговельної політики України.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки в умовах проведення зовнішньоторговельної діяльності держави.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі здійснення зовнішньоторговельної діяльності й формування зовнішньоторговельної політики країни для зміцнення її економічної безпеки.

Методи дослідження. Дослідження проведено із застосуванням діалектичного та системного підходу до вивчення економічних процесів. У процесі роботи застосовувались такі методи економічних досліджень: методи наукового пізнання, синтезу, порівняння, системно-структурний, абстрактно-логічний, аналітичний, економіко-статистичний, експертних оцінок тощо. Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти Верховної Ради та Уряду України з питань зовнішньоторговельної діяльності, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та її безпеки.

Наукова новизна. Результати, що одержані автором в ході дослідження, полягають у вивченні теоретичних основ та прикладних аспектів забезпечення

зовнішньоторговельної безпеки України.

Основні положення наукової новизни результатів дослідження полягають у наступному:

- висвітлено сутнісні характеристики здійснення зовнішньоторговельної політики держави в сучасних умовах;
- розглянуто форми та методи забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни;
- проведено аналіз зовнішньої торгівлі України;
- виявлено проблеми реалізації вітчизняної політики стимулювання експорту;
- досліджено практику державної підтримки експортної діяльності в зарубіжних країнах;
- запропоновано напрямки оптимізації зовнішньоторговельної діяльності України і разом з тим її безпеки.

Практична значущість результатів дослідження полягає у дослідженні основних закономірностей та розробці напрямків покращення зовнішньоторговельної безпеки України.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів була проведена на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна безпека: детермінанти та механізми забезпечення», яка відбулася 5-6 квітня 2019 року у Тернопільському національному економічному університеті

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Загальний обсяг роботи складає 75 сторінки; основний зміст викладений на 66 сторінках (зокрема 3 таблиці, 7 рисунків). Список використаних джерел містить 68 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

1.1. Сутнісні характеристики здійснення зовнішньоторговельної політики держави

У світі все більшого розвитку набуває така специфічна форма міжнародних відносин, як світова торгівля. Її доля складає біля 80 відсотків обсягу міжнародних економічних відносин.

Під світовою торгівлею розуміють переміщення товарів та послуг за межі держави, або іншими словами це відносини між країнами щодо вивезення та ввезення товарів та послуг.

В залежності від походження і призначення товарів до експорту може належати:

1. Вивезення товарів виготовлених у даній країні.
2. Вивезення вітчизняної сировини та напівфабрикатів для переробки за кордоном з метою наступного їх повернення.
3. Реекспорт – вивезення товарів раніше завезених з-за кордону.
4. Тимчасове вивезення за кордон вітчизняних товарів на виставки, ярмарки.
5. Постачання товарів в межах транснаціональних корпорацій, або прямих виробничих зв'язків [15].

До імпорту належить:

1. Ввезення з-за кордону товарів для їх подальшої реалізації на ринку країни.
2. Реімпорт – зворотне з-за кордону вітчизняних товарів, раніше вивезених туди.
3. Імпорт сировини, напівфабрикатів з метою переробки у даній країні й вивезення за кордон.

4. Тимчасові завезення продукції на міжнародні виставки, ярмарки, аукціони.

5. Імпортне постачання продукції в межах транснаціональних корпорацій [15].

Будь-яка країна з метою успішного існування на міжнародному ринку прагне створити свою зовнішньоекономічну інфраструктуру, тобто систему, яка зможе забезпечити просування товарів та послуг від виробника до споживача в іншій країні. Основою цієї системи є матеріально-технічна база країни та спеціалізовані організації для після продажного технічного обслуговування. У випадку якщо в країні відсутня зовнішньоекономічна інфраструктура їй слід витратити ресурси з метою доступу до зовнішньоекономічної інфраструктури інших країн. Крім цього, з метою економічного розвитку будь-якої держави великого значення набуває її участь у міжнародному поділі праці.

Однією з перших і традиційних форм міжнародного економічного співробітництва є зовнішня торгівля, яка у більшості країн посідає провідне місце серед інших форм співробітництва.

На зовнішньоекономічну діяльність мають вплив чинники, які тісно пов'язані з сучасним процесом глобалізації. Перш за все, до таких чинників можна віднести загострення міжнародної конкуренції. Зазначимо, що глобалізація висуває посилені вимоги до якості та конкурентоспроможності продукції, яка виробляється для експорту. На це також має вплив впровадження технологічних новацій, поява нових форм розрахунків за зовнішньоекономічними операціями.

На нашу думку, цікавим є той факт, що глобалізація вдосконалила й методи протекціонізму, що здійснювалися державами. Країни повинні звернути увагу на те, що форми і методи прихованого протекціонізму на сьогоднішній день знаходять спротив з боку держав партнерів. У зв'язку з цим кожна країна повинна враховувати не лише власні інтереси, а й інтереси своїх партнерів. А це значно звужує дії вітчизняних товаровиробників.

В сучасних умовах господарювання зростає роль транснаціональних корпорацій. Це певною мірою створює загрозу для повноцінного виконання державою управління і призводить до вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності країни. Зазначимо, що посилення регіональної інтеграції дозволить звести до мінімуму негативні наслідки глобалізації, а можливо й отримати від неї зиск. У зв'язку з цим, визначаючи конфліктність факторів, які мають вплив на формування національної безпеки країни, потрібно враховувати баланс інтересів всіх рівнів системи світового господарства. І тільки у такому випадку можна досягти балансу у зовнішньоторговельних відносинах.

Ефективна зовнішньоторговельна діяльність у умовах сьогодення вибудовується з використання новітніх технологій, іноземних інвестицій, створення сильного експортного потенціалу, а на це значний вплив має глобалізація.

Міжнародна торгівля є обмін товарів, послуг і капіталу через національні кордони. Це мульти-трильйон доларів активності, центральне місце в ВВП багатьох країн, і це єдиний шлях для людей у багатьох країнах, щоб придбати ресурси, які вони вимагають. При відсутності торгівлі, споживачі та постачальники змушені або розробляти заміну товарів або присвятити значну частину своїх доходів на придбання продуктів, де попит нееластичний і внутрішня пропозиція є недостатнім.

Два з ключових понять в економіці міжнародної торгівлі: є спеціалізація і порівняльні переваги. Видається очевидним, що країни можуть отримати вигоду з торгівлі, якщо кожна країна робить щось краще, ніж інші (тобто може виробляти товари або послуги за нижчою ціною). Спеціалізація ставиться до цього процесу; країни (а також окремі підприємства) можуть максимізувати свій добробут за рахунок спеціалізації на виробництві тих товарів, де вони є найбільш ефективними і користуються найбільшими перевагами в порівнянні з конкурентами [29].

Платіжний баланс включає платежі, вироблені для імпорту і експорту, а

також фінансових трансфертів. Експорт створити позитивну запис, в той час як імпорт є негативним. Проте, баланс платежів повинен завжди балансувати на нулі – торговий дефіцит (більше імпорту, ніж експорту) повинні бути збалансовані з іноземними інвестиціями, зниження резервів або збільшення боргу. Аналогічним чином, позитивне сальдо торгового балансу буде збалансований з фінансовими відтоків або збільшення резервів.

У балансі нації платежу є поточним рахунком. Поточний рахунок складається з первинного торгового балансу компанії (експорт мінус імпорт), а також чистий процентний дохід і дивіденди, а також чисті трансфертні платежі (наприклад, іноземної допомоги).

У той час як вільна торгівля, сприймається, як позитивний в той самий час – країни будуть періодично ставити бар'єри в торгівлі. Тарифи податки на імпорт, які роблять імпорتنі товари більш дорогими і менш конкурентоспроможними порівняно з вітчизняного виробництва товарів. У той час як національні уряди використовували, щоб отримати значну частину своїх надходжень від тарифів (за кілька днів до податку на прибуток були загальними), тарифи на сьогодні частіше використовуються для захисту вітчизняних галузей промисловості і / або покарати інші країни за сприймається проступку (як правило, субсидують місцевої промисловості на шкоду промисловості країни-імпортера).

Субсидії є трансфертні платежі, що надаються урядами вітчизняних постачальників товарів або послуг. Мотивація для надання субсидій є збільшення виробництва і / або більш низькі ціни для споживачів тієї чи іншої країни і / або зробити вітчизняного виробництва товари більш конкурентоспроможними з імпортом.

Квоти обмеження на кількості товару, який може бути імпортований в даний період. Квоти служать тієї ж метою тарифів в тому, що підвищення цін на імпорتنі товари [31, 136].

Питання міжнародної торгівлі та економічного зростання придбало істотне значення з введенням політики лібералізації торгівлі в країнах, що

розвиваються по всьому світу. Міжнародна торгівля і її вплив на економічне зростання вирішальною мірою залежать від глобалізації. Що стосується впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання, то економісти і політики розвинених країн і країн, що розвиваються розділені на дві окремі групи.

Одна група економістів вважає, що міжнародна торгівля привела до несприятливих змін в економічних і фінансових сценаріях країн, що розвиваються. За їх словами, доходи від торгівлі пішли в основному до розвинених країн світу. Лібералізація торгової політики, зниження тарифів та глобалізації негативно позначилися на промислових установках менш розвинених країн і країн, що розвиваються. Після лібералізації, більшість молодих галузей в цих державах закрили свої операції. Багатьом іншим галузям – стало дуже важко конкурувати зі своїми глобальними партнерами.

Інша група економістів, що говорить на користь глобалізації та міжнародної торгівлі, вважають, що міжнародна торгівля має позитивний вплив на економічне зростання країн, що розвиваються. На їхню думку країни, що розвиваються, які слідували за політикою лібералізації та глобалізацією торгівлі, пережили всі сприятливі наслідки глобалізації та міжнародної торгівлі. Адже, міжнародна торгівля відкриває можливості глобального ринку для підприємців країн, що розвиваються. Міжнародна торгівля також сприяє, щоб новітні технології були доступними для підприємств, що працюють в цих країнах. Це призводить до зростання конкуренції як на внутрішньому, так і на глобальному фронтах. Для того, щоб конкурувати зі своїми глобальними партнерами, вітчизняні підприємці намагаються бути більш ефективними, і це, в свою чергу, забезпечує ефективне використання наявних ресурсів. Та створення ефективної політики відкритої торгівлі може принести цілий ряд відповідних можливостей для країн, які беруть участь в міжнародній торгівлі.

Проте, важливо враховувати, що міжнародна торгівля сама по собі не може привести до економічного зростання і процвітання в будь-якій країні. Є багато інших факторів, таких як гнучкість торгової політики, сприятлива

макроекономічна ситуація і політична стабільність, які повинні бути мати високі показники, щоб доповнити вигоди від торгівлі.

Є приклади країн, які не змогли скористатися перевагами міжнародної торгівлі в зв'язку з відсутністю належних заходів політики. Економічний застій в Кот-Д'Івуарі в періоди 1980-х і 1990-х років, в основному, через відсутність сталої макроекономічної стабільності, що, в свою чергу запобігло позитивному впливові міжнародної торгівлі. Але, більшість країн, які провели якісне дослідження всіх показників, встановили ефективну політику – спромоглись досягти всіх позитивних змін [32, 18].

Зв'язок між міжнародної торгівлі і національної безпеки має довгу історію, може датуватися принаймні, до моменту створення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) в 1947 р. З тих пір питання національної безпеки часто було в центрі торгових суперечок, оскільки деякі країни-члени вводили в односторонньому порядку торгові санкції проти інших. Але, на сьогоднішній день, проводиться ефективна політика управління міжнародною торгівлею, задля економічної безпеки.

Питання безпеки входить до багатосторонніх правил в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) і Організації Об'єднаних Націй (ООН), Угоду про вільну торгівлю (ФТА), де розглядається безпека під час глобалізаційних процесів торгівлі, введення в дію різних законів, які дозволяють проводити контроль за експортом та імпортом задля національної безпеки.

У той час як міжнародна торгівля є одним із способів досягнення нації економічного процвітання, національна безпека є однією з цілей, для забезпечення країни ефективного розвитку.

1.2. Роль та значення зовнішньоторговельної безпеки країни в сучасних умовах

Безпека в загальному розуміння цього поняття виступає багаторівневою структурою та може мати різне спрямування своєї дії. У відповідності з рівнями

небезпеки із просторово-географічною взаємодією соціальних організмів пов'язана наявність наступних геополітичних рівнів безпеки: міжнародна глобальна безпека, міжнародна регіональна безпека, національна безпека [5, 12].

Під національною безпекою розуміють державну політику, яка направлена на забезпечення внутрішніх і зовнішніх умов, які дозволять зберегти або зміцнити життєво важливі національні цінності. Крім цього, національну безпеку можна розглядати як стан, який здатний забезпечити захист інтересів громадян та держави, суспільства та кожного його члена. Детальніше поняття національної безпеки має діалектичну природу і виражається характером реальної чи потенційної загрози, в той самий час активізуючи її певні складові.

В кожній державі проблема національної безпеки носить індивідуальний характер. Вона залежить як від сьогоденного геополітичного місця країни, так і від історичних, політичних, правових аспектів виникнення та розвитку держави на протязі її існування [8, 267].

Основні положення щодо національної безпеки України визначені у відповідних нормативно-правових актах. Зокрема, у статті 17 Конституції України сказано, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної й інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. З метою забезпечення національної безпеки України прийнято та уведено в дію наступні Закони України: «Про основи національної безпеки України», «Про раду національної безпеки і оборони України», «Про зовнішньоекономічну діяльність». Також було підписано Президентом України Указ «Про стратегію національної безпеки України».

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» під національною безпекою розуміється: «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і

нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [24, 251].

Ми ж у свою чергу, під загрозою розуміємо небезпеку, яка має сукупність несприятливих факторів та може проявити себе у відповідній формі, наслідки якої можуть завдати певної шкоди. Зазначимо, що під загрозою безпеці слід розуміти ряд умов та чинників, які мають вплив на безпеку та можуть створити небезпеку для економіки держави. Слід виокремити також фактичні і можливі загрози безпеці країни. Вони беруть свій початок від внутрішніх і зовнішніх джерел. Тому, на нашу думку, слід виокремити внутрішні й зовнішні загрози.

Підсумовуючи все вищесказане, під національною безпекою слід розуміти внутрішню й зовнішню політику держави, яка спрямовується на забезпечення сприятливих умов задля зміцнення важливих для життєдіяльності країни цінностей.

Складовими елементами національної безпеки країни є політична, соціальна, військова, екологічна, науково-технічна, інформаційна та економічна безпеки.

Питання забезпечення економічної безпеки виникло поряд з виникненням держави, з необхідністю захищати національні інтереси. Проблема економічної безпеки гостро стоїть практично перед кожною країною і ніколи не зникає.

На сьогоднішній день серед науковців, які займалися дослідженнями проблематики економічної безпеки немає єдиного трактування сутності та визначення ролі цього поняття. На нашу ж думку, економічна безпека країни, в основному, повинна зводитися до вирішення завдань щодо забезпечення матеріальних потреб суспільства. Головною ж метою забезпечення економічної безпеки країни має стати забезпечення інтересів держави щодо розвитку національної економіки, як матеріальної бази життєдіяльності суспільства.

Також під економічною безпекою країни можна розуміти таке становище економіки держави, при якому за допомогою поєднання економічних, політичних та правових умов можна забезпечити ефективне та тривале виробництво значної кількості матеріальних благ для громадян, стійкість до

внутрішніх та зовнішніх загроз, задоволення потреб як конкретного громадянина так і країни в цілому. Виділимо наступні елементи економічної безпеки країни: сировинна, продовольча, енергетична, фінансова, водогосподарська, працересурсна, протистихійна, митна, та зовнішньоекономічна.

На даному етапі розвитку міжнародних економічних відносин ні одна країна у світі не проводить політики направленої на самоізоляцію, оскільки це шкодитиме самій країні, її розвитку. Якщо б країна відмежовувалася від світового господарства переслідуючи мету щодо захисту своєї економіки, сповідуючи принцип самозабезпеченості, це б несло перш за все загрозу економіці самої країни. Але не менше загроз несе в собі й бажання країни інтегруватися в світову економіку. Адже у випадку відкритості економіки для зовнішнього світу вона набуває залежності від світового ринку. І відповідно до ступеня залежності від зовнішньоекономічних факторів визначатиметься і рівень вразливості економіки країни. А це призведе до виникнення проблем із забезпеченням зовнішньоекономічної безпеки країни.

П.В. Пашко визначає сутність зовнішньоекономічної безпеки у здатності країни боротися із негативними факторами впливу, зменшити збитки заподіяні ними, створювати належні умови для розвитку національної економіки, вживаючи заходів, які направлені на сталий розвиток економіки країни, не допустити тієї межі за якою настає залежність економіки країни від іноземних країн. На думку науковця зовнішньоекономічна безпека потребує стійкості зовнішньоекономічних зв'язків та здатності опиратися ризикам із зовні, загрозам глобалізації, які мають вплив на національні інтереси України [46, 5].

В економічній літературі питанню зовнішньоторговельної безпеки країни приділено не багато уваги. Зокрема, у «Методичних рекомендаціях щодо рівня економічної безпеки України» під редакцією С.І. Пирожкова дається наступне визначення зовнішньоторговельної безпеки країни: «зовнішньоторговельна безпека держави – спроможність держави протистояти впливу зовнішніх негативних чинників і мінімізувати заподіяні ними збитки, активно

використовувати участь у світовому поділі праці для створення сприятливих умов розвитку експортного потенціалу і раціоналізації імпорту; забезпечувати відповідність зовнішньоторговельної діяльності національним економічним інтересам» [38, 24].

Як відомо зовнішня торгівля має дві складові: експорт та імпорт товарів і послуг. Тому зовнішньоторговельну безпеку держави можна трактувати як систему двох складових елементів: експортної та імпортної безпеки. А ці два елемента, у сукупності з інвестиційною та іншими суміжними безпеками дадуть нам зовнішньоекономічну безпеку.

Зазначимо, що зовнішньоекономічна та митна безпеки знаходяться в тісному взаємозв'язку. Ці два поняття переплітаються між собою, але не поглинаються. П.В. Пашко під митною безпекою розуміє захищеність економічних інтересів країни в сфері митної справи, яка дозволяє забезпечити:

- переміщення через митний кордон товарів і транспорту;
- забезпечення митного регулювання;
- проведення митного контролю та митного оформлення із використанням методів митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- боротьбу із контрабандою;
- виконання інших завдань з метою економічного захисту держави шляхом проведення ефективної митної політики [38, 15].

Митна безпека включає в себе такі елементи як: експортна безпека, імпортна безпека, безпека пов'язана із боротьбою з контрабандою та порушенням митних правил.

Отже, виокремимо місце зовнішньоторговельної безпеки в системі безпеки (рис.1.1).

Наведений на рис.1.1 розподіл національної безпеки за видами носить умовний характер, оскільки різні види безпеки взаємопов'язані між собою і функціонувати одна без іншої не можуть. Зазначимо також, що зміст та кількість елементів різного виду безпеки можуть подаватися та інтерпретуватися по різному.

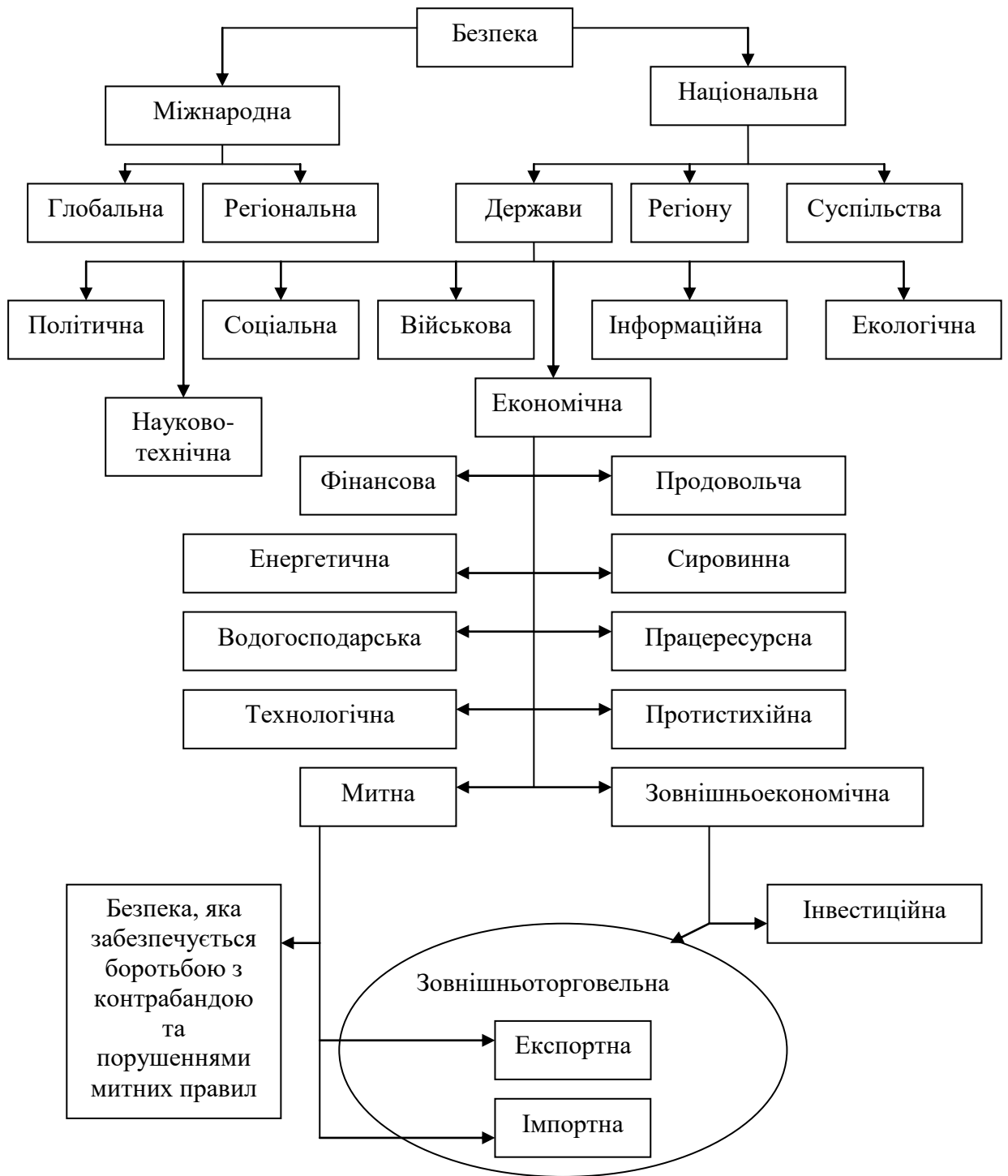

Рис. 1.1. Місце зовнішньоторговельної безпеки в системі безпеки

Примітка. Складено автором за [6; 7; 12; 52]

На нашу думку, зовнішньоторговельну безпеку можна охарактеризувати як здатність країни убезпечити себе від впливу ззовні негативних чинників та забезпечити збалансованість між експортом та імпортом товарів та послуг, що в

свою чергу впливатиме на розвиток економіки держави, захищатиме вітчизняного товаровиробника, дозволить зміцнити конкурентоспроможність держави та її економічну незалежність.

Зовнішньоторговельної безпеки країни не може бути досягнуто без здійснення ефективного державного регулювання. Таке регулювання здійснюють відповідні державні органи влади у сфері зовнішньоторговельної діяльності. Регулювання державою зовнішньоторговельної діяльності є однією із похідних функцій державного механізму управління. За допомогою цієї функції визначаються напрямки, способи та інструменти управління зовнішньою торгівлею. Однією з форм управлінської діяльності є державний контроль у сфері зовнішньоторговельної діяльності. Отже, зовнішньоторговельну безпеку країни можна трактувати як здатність держави протистояти впливу зовнішніх негативних чинників на зовнішньоторговельну діяльність.

Управління зовнішньоторговельною безпекою в країні здійснюють органи законодавчої та виконавчої влади. До органів законодавчої влади відноситься Верховна Рада України. Вона створює відповідну законодавчу базу. Загальне керівництво, за допомогою підпорядкованих органів влади, здійснює Кабінет Міністрів України. Зокрема, Міністерство економічного розвитку та торгівлі України організовує та проводить зовнішньоторговельну політику та здійснює контроль за діяльністю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Досить важливе місце у забезпеченні державного управління зовнішньоторговельної безпеки держави відіграє Державна митна служба України. Вона проводить митний контроль на території України.

Одним із дієвих способів регулювання зовнішньоторговельної діяльності держави є її митна політика. Вона є одним із важливих елементів проведення ефективної зовнішньоекономічної політики. Під митною політикою слід розуміти діяльність держави в сфері трансформації владних повноважень і певних інтересів суспільства, держави, торгівлі, промисловості в норми законів та правил, що стосуються ввезення, вивезення, переміщення або зберігання

товарів. Завданням митної політики є формування законодавчої бази щодо визначення системи перешкод для вільного перетину митного кордону.

На сьогоднішній день, можна виділити дві форми реалізації митної політики: протекціонізм і фритредерство (вільна торгівля).

Під протекціонізмом розуміють державну політику, спрямовану на заохочення національної економіки на розширення зовнішніх ринків та її захист від іноземної конкуренції. Цю політику реалізують за допомогою законодавчих та економічних бар'єрів на шляху вільної міжнародної торгівлі. Політика протекціонізму має довгу історію. Протекціонізм появився під час зародження першої торгової стадії капіталізму. Його першими досліджували купці та торговці. Починаючи з кінця XV-го століття і на протязі наступних двох з половиною віків торговельна політика протекціонізму вважалася природною й ефективною [68].

Прихильниками протекціонізму були такі видатні науковці як Ф. Ліст, О. Гамільтон, Т. Мен, Г. Джонсон, Л. Грінфелд.

Починаючи з XIX століття видатним англійським економістом Д. Рікардо було розроблено засади нової, протилежної до протекціонізму, економічної політики фритредерства, або іншими словами вільної торгівлі між країнами. Д.Рікардо за допомогою математичних методів доводить, що відмова від протекціонізму і перехід на засади вільної торгівлі дасть змогу кожній країні визначити для себе виробництво з найменшими альтернативними витратами що за вигідних умов обміну спеціалізованими товарами, забезпечить максимально ефективне використання економічних ресурсів та збільшення споживчих можливостей населення країн, що беруть участь у міжнародному поділі праці та зовнішній торгівлі [68].

Прихильниками вільної торгівлі також були А. Сміт, Д. Норс, Д. Юм, А. Р. Ж. Тюрго та інші. Так, Д. Норс у своїй праці «Міркування про торгівлю: особливо щодо відсотка, монетної системи, скорочення і збільшення грошей» обґрунтував, що «охорона» одних галузей торгівлі та утиски проти інших тільки шкодять всьому суспільству: «Мусимо визнати, що держава зробить

якнайкраще, коли дасть повну волю...укладати між собою угоди відповідно до обставин» [65, 132]. Російський учений-економіст, автор фундаментальних досліджень економічної політики Англії, поміркований протекціоніст І. Янжул зазначав, що «обидві сторони (фритредери і протекціоністи) певним чином і у певних випадках є праві, оскільки питання про вільну торгівлю, як і більшість економічних питань, мають лише умовне вирішення. Як протекціонізм, так і вільна торгівля, мають лише відносне значення: в одній країні за одних умов протекціонізм є необхідним, в іншій і навіть в тій самій, але за змінних умов, є вигідною вільна торгівля» [65, 135].

Отже, головним аргументом прибічників протекціонізму є необхідність державного захисту економіки країни від конкуренції з імпортерами. Це на їхню думку дозволить забезпечити зайнятість населення, яка зменшується через завезення дешевих товарів із-за кордону.

Другий вид митної політики передбачає орієнтацію на стимулювання розвитку вільної торгівлі (фритредерство) і невтручання держави в підприємницьку діяльність. Також проголошується відсутність (зняття) перешкод для руху іноземних товарів в межі держави. У цьому випадку провідну роль відіграє ринок з його попитом і пропозицією, на основі чого встановлюються пропорції між експортними операціями та імпортними. Щоб проводити політику фритредерства, необхідно, щоб країна мала вагомий потенціал економічного розвитку і такі ж внутрішні конкурентні позиції для убезпечення від можливих ризиків. Якщо ж країна не визначається сильними позиціями, то подібна політика може призвести до формування вагомого зовнішнього пресингу на її економіку [27, 147]. Політика свободи торгівлі майже завжди проводиться як частина загальної політики формування та розвитку відкритої економіки, а також заходів із розширення доступу вітчизняних товарів на закордонні ринки в рамках багатосторонніх або двосторонніх зусиль з лібералізації міжнародної торгівлі.

Як свідчить досвід, в чистому вигляді протекціонізм і фритредерство зустрічаються дуже рідко, а переважають перехідні форми державної політики,

які використовують як окремі методи і підходи протекціонізму, так і підтримують розвиток вільної торгівлі. На мою думку, така позиція є доцільною, зважаючи на існуючі переваги і загрози, які несе із собою кожний з цих підходів. Враховуючи досвід більшості країн світу, не можна виключно дотримуватися як рафінованого протекціонізму, так і фритредерства – використання їх спільних переваг є найкращим шляхом. Якщо, припустимо, занадто дотримуватися позиції захисту внутрішнього ринку, то це може зумовити консервацію розвитку виробництва, відсутність стимулів для його вдосконалення, впровадження новітніх технологій і розробок, що в кінцевому підсумку може призвести до зниження рівня національної конкурентоспроможності. У випадку надмірної відкритості національного ринку перед іноземними виробниками це може також призвести до формування несприятливих наслідків, основними серед яких можуть бути наступні: зростання конкуренції для національного виробника, завоювання внутрішнього ринку іноземною продукцією, що може зменшити позиції внутрішніх підприємств. Важливо відзначити, що протекціонізм завжди носить національний характер, тоді як політика лібералізації торгівлі найчастіше є результатом взаємних домовленостей держав на двосторонній або багатосторонній основах. Оскільки кожна країна зацікавлена в доступі своїх товарів, капіталів і послуг на закордонні ринки, обмеження часто відмінюються внаслідок взаємних поступок [27, 185].

Політика протекціонізму є ефективною переважно у короткостроковому періоді. У довготривалішій перспективі починають виявлятися негативні наслідки протекціонізму, пов'язані із консервацією неефективної структури виробництва, зростанням виробничих витрат та, відповідно, ціни готової продукції і, як наслідок, зменшенням реальних доходів населення. Тому ефективним може стати раціональне поєднання лібералізаційних та протекціоністських заходів у зовнішньоторговельній політиці України [28, 94].

Отже, митна політика передбачає реалізацію певного комплексу заходів, які направлені на забезпечення ефективного функціонування митних кордонів

та забезпечення захисту в сфері національної безпеки країни.

До інших суб'єктів управління зовнішньоторговельною безпекою, визначених Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», відносять: Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі, Антимонопольний комітет України, Національний банк України, і в певній мірі органи місцевого самоврядування.

1.3. Державне регулювання імпорту та експорту зовнішньоторговельних потоків країни

З метою зупинки зростання зовнішньоторгового дефіциту та вирівнювання торгового чи платіжного балансу держава застосовує різноманітні методи та інструменти регулювання імпорту та експорту в країні.

Регулювання імпорту здійснюється шляхом застосування цілого ряду інструментів, як економічних, так і адміністративних. Головним економічним інструментом регулювання імпорту є митний тариф, який існує у всіх країнах світу.

Тарифи містять систематизований перелік товарів, більшість яких обкладається диференційованим митом. Митний тариф з практичної точки зору має ряд важливих особливостей:

- в митних тарифах зазвичай є не одна, а декілька колонок зі ставками мита;
- ставки мита в тарифі відрізняються від ступеня обробки продукції;
- існує певна закономірність між рівнем економічного розвитку країни та ставками імпортного мита у тарифі.

До числа економічних інструментів регулювання імпорту належать також прикордонні податки та збори, сумарний розмір яких нерідко перевищує ставку мита.

Податки та збори встановлюються звичайно не законодавчими нормами, а нормативними документами урядових інстанцій, а тому часто змінюються.

Імпортні податки та збори поділяються на дві групи. Насамперед, це так звані «зрівнювальні» податки та збори, еквівалентні непрямим податкам та зборам, які нараховуються в країні імпорту на вітчизняні товари у формі податку на додану вартість, податку з обігу, податку з продажу чи податку на споживання.

Сюди ж належать акцизні податки та збори, що нараховуються як правило з фіскальних міркувань на ціни спиртних напоїв, тютюнових виробів, кави, нафтопродуктів та предметів розкоші. Мета зрівнювальних податків та зборів – створення однакового податкового режиму для одних й тих самих товарів іноземного та вітчизняного виробництва.

До другої групи належать численні прикордонні податки та збори, які сплачує імпортер у зв'язку з митним оформленням та переміщенням вантажу через кордон [58, 35; 62, 124].

Особливу роль серед економічних інструментів регулювання імпорту переважно у промислово розвинутих країнах відіграють антидемпінгові заходи. Вони застосовуються до тих іноземних експортерів, які постачаючи товар за кордон за невикористаними цінами, порушують встановлені світовим співтовариством правила здійснення комерційних операцій і своїми діями приносять збитки конкуруючим підприємствам. До цих заходів протекціоністського характеру належать, насамперед встановлення додаткового мита.

Не дивлячись на очевидну значимість економічних інструментів регулювання імпорту, їх використання не відразу і не завжди приносить очікувані результати. Тому держава у всіх країнах, але різною мірою застосовує традиційні та порівняно нові адміністративні інструменти.

Найбільш жорстким адміністративним інструментом регулювання імпорту є встановлення *заборони (ембарго)* на ввіз товарів. Цей крайній захід приймається не лише за ініціативою уряду країни імпортера, але й на основі рішень, узгоджених на міжнародному рівні. Заборона на імпорт може вводитись з політичних міркувань, а також з релігійних, моральних та інших.

Найстарішим адміністративним інструментом регулювання, але більш гнучким, ніж ембарго є *кількісне обмеження імпорту*, яке дозволяє дозувати поставку іноземних товарів на внутрішній ринок. Уряди багатьох країн використовують ці обмеження для захисту національних постачальників від надмірної іноземної конкуренції, підтримки стабільності цін на внутрішньому ринку, економічного використання валюти, а також для отримання еквівалентних торгово-політичних поступок від інших держав.

До традиційних форм обмеження імпорту належать *квотування* та *ліцензування*, які стали в сучасних умовах особливо різноманітними. Крім того, з'явилися нові форми такого регулювання торгівлі, найважливішою з яких є так зване *добровільне самообмеження експорту*, яке встановлюється шляхом прийняття офіційних двосторонніх договорів між країнами чи об'єднаннями підприємців обох країн.

Особливе місце серед адміністративних інструментів регулювання імпорту займають різні технічні та інші спеціальні вимоги (обмеження). Це міжнародні, регіональні та місцеві стандарти, системи сертифікації та інспекції якості продукції, вимоги до неї з точки зору безпеки та екології, санітарно-гігієнічних та ветеринарних норм, вимоги до упакування та маркування.

Державне регулювання експорту у комплексі торгово-політичних заходів уряду відіграє меншу роль, ніж регулювання імпорту, оскільки для країн з розвинутою економікою головним завданням є проблема захисту внутрішнього ринку від надмірної конкуренції постачальників імпортованих товарів та послуг. Як правило, держави зацікавлені у збільшенні експорту, а не в його обмеженні. Зростання експорту означає збільшення прибутків скарбниці та зростання зайнятості.

Але масштаби та форми регулювання експорту мають важливе значення для досягнення оптимальних результатів від економічної політики уряду та безпосередньо комерційної практики підприємців.

Засоби державного регулювання експорту можна поділити на дві великі групи: адміністративні інструменти та економічні.

Практично в усіх країнах основними, а в деяких єдиними засобами регулювання експорту є адміністративні заходи. Широке їх застосування пояснюється тим, що такі засоби більш ефективні. Крім того, вони вибірково регламентують вивіз товарів, тобто діють цілеспрямовано.

Одним із найбільше розповсюджених у світі адміністративним засобом регулювання експорту є його ліцензування, яке дозволяє уряду диференційовано впливати на розвиток зовнішньої торгівлі (на поставку окремих товарів, в окремі країни чи окремимпостачальникам).

За допомогою ліцензування можна, фактично, заборонити вивіз у деякі країни, можна лише кількісно обмежити поставки, в тому числі на певний період, навіть місяці року, можна досягати дотримання постачальником певного рівня цін та якості товарів, можна встановлювати лише контроль за експортом, не впливаючи на його обсяги та географічну орієнтацію (до моменту коли необхідним буде більш суттєве втручання). Таким чином, ліцензування ніби акумулює у собі всі переваги адміністративних засобів регулювання експорту разом взятих.

Економічні засоби державного регулювання експорту, тобто такі що діють через механізм цін, або іншими словами ті, що викликають додаткові витрати у постачальника товарів за кордон і тим самим обмежують їх вивезення, застосовуються у країнах з ринковою економікою звичайно у невеликих масштабах. Ця специфіка сучасного механізму регулювання експорту пов'язана з тим, що ефективність економічних інструментів багато у чому залежить від ринкових факторів і тому бажаних результатів не завжди вдається досягти. Крім того, вплив економічних засобів на розвиток експорту проявляється з запізненням і тому, винятково в окремих випадках вони не можуть бути оперативним інструментом регулювання. Такі інструменти часто застосовуються як додаткові у руслі загальних напрямів економічної політики держави.

З економічних засобів регулювання експорту найчастіше застосовуються податки при поставці окремих товарів або невеликі збори з експортних операцій. Крім того, державні організації, зазвичай митні, контролюють задекларовані

контрактні ціни на певні товари, порівнюючи їх з еталоном (індикативними цінами), які регулярно затверджуються державними органами, для того, щоб окремі постачальники не занижували ціни, не тільки позбавляючи себе і країну валютної виручки, але й не погіршували умови реалізації аналогічних товарів для інших, інколи більш крупних національних постачальників.

Встановлений порядок контролю за цінами не обов'язково веде до заборони експорту за більш низькою, ніж звичайно ціною – він лише передбачає, що експортер повинен надати владі обґрунтування причин низьких цін.

Іншою сферою державного регулювання експорту є контроль за якістю і відповідністю стандартам товарів, що постачаються за кордон, який практикується у багатьох промислово розвинутих країнах. До такого контролю спонукають як конкуренція, так і зростаючі вимоги споживачів, у тому числі підприємств, що кооперуються у світовому господарстві.

Таким чином, різноманітні форми сучасного державного регулювання експорту в цілому відповідають національним інтересам і стають важливим інструментом стабільного збільшення валютних надходжень у країну, а також сприяють ствердженню справедливих правил торгівлі на зовнішніх ринках.

Висновки до розділу 1

Отже, зовнішньоторговельну безпеку можна охарактеризувати як здатність країни убезпечити себе від впливу ззовні негативних чинників та забезпечити збалансованість між експортом та імпортом товарів та послуг, що в свою чергу впливатиме на розвиток економіки держави, захищатиме вітчизняного товаровиробника, дозволить зміцнити конкурентоспроможність держави та її економічну незалежність.

Зовнішньоторговельної безпеки країни не може бути досягнуто без здійснення ефективного державного регулювання. Таке регулювання здійснюють відповідні державні органи влади у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Засоби державного регулювання імпорту та експорту найчастіше поділяють на дві великі групи: адміністративні інструменти та економічні. Митний кодекс України дає визначення експорту та імпорту з уточненням митного режиму. Виділяють митний режим «експорт (остаточне вивезення)» та митний режим «імпорт (випуск для вільного обігу)». Експортний потенціал виражає здатність всього національного виробництва, промисловості, окремих галузей або підприємств виробляти необхідну кількість конкурентоспроможної продукції на експорт. На його розвиток впливають внутрішні і зовнішні чинники.

Регулювання імпорту здійснюється шляхом застосування цілого ряду інструментів, як економічних, так і адміністративних. Є дві групи засобів обмеження імпорту: 1) через митні тарифи. Чим вищі митні тарифи, тим вищою буде ціна імпортованого товару. 2) нетарифні обмеження імпорту.

Однією з перших і традиційних форм міжнародного економічного співробітництва є зовнішня торгівля, яка у більшості країн посідає провідне місце серед інших форм співробітництва. Зовнішня торгівля виступає головним напрямом господарської діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Конкретний зміст зовнішньої торгівлі знаходить свій прояв у діяльності різних суб'єктів світового господарства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Оцінка зовнішньої торгівлі України

На сьогоднішній день, Україна у сфері економічного співробітництва і зовнішньоекономічних відносин проводить активну зовнішню політику та співпрацює з багатьма країнами. Проте, сальдо зовнішньоторговельного балансу в останні роки залишається в основному негативним. Так, за 2014-2018 роки, лише у 2015 році сальдо було позитивним і складало 611 млн. дол. США.

Зокрема, за статистичними даними у 2018 році обсяги експорту товарів були менші від обсягів імпорту на 9853 млн. дол. США, тобто сальдо балансу є негативним, що свідчить про існування чистого імпорту в Україні (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Показники зовнішньоторговельного балансу України по торгівлі товарами за 2014-2018 роки

Рік	Загальний зовнішньоторговельний оборот, млн. дол. США	Експорт		Імпорт		Сальдо зовнішньоторговельного балансу, млн. дол США
		Сума, млн. дол. США	У % до попереднього року	Сума, млн. дол. США	У % до попереднього року	
2014	108331	53902	86,5	54429	71,8	-527
2015	75643	38127	70,7	37516	68,9	+611
2016	75612	36362	95,4	39250	104,6	-2888
2017	92872	43265	119,0	49607	126,4	-6342
2018	104523	47335	109,4	57188	115,3	-9853

Примітка. Складено автором за даними [44]

Аналізуючи дані табл. 2.1 можна стверджувати, що починаючи з 2017 року показники експорту почали зростати на 19% у 2017 р. та 9,4% у 2018 р. Показники імпорту почали зростати лише з 2016 року. Зокрема, у 2016 р. на

4,6%, у 2017 р. – на 26,4% та у 2018 р. – на 15,3%.

Динаміку торговельного сальдо України за період 2014-2018 років зображено на рис.2.1.

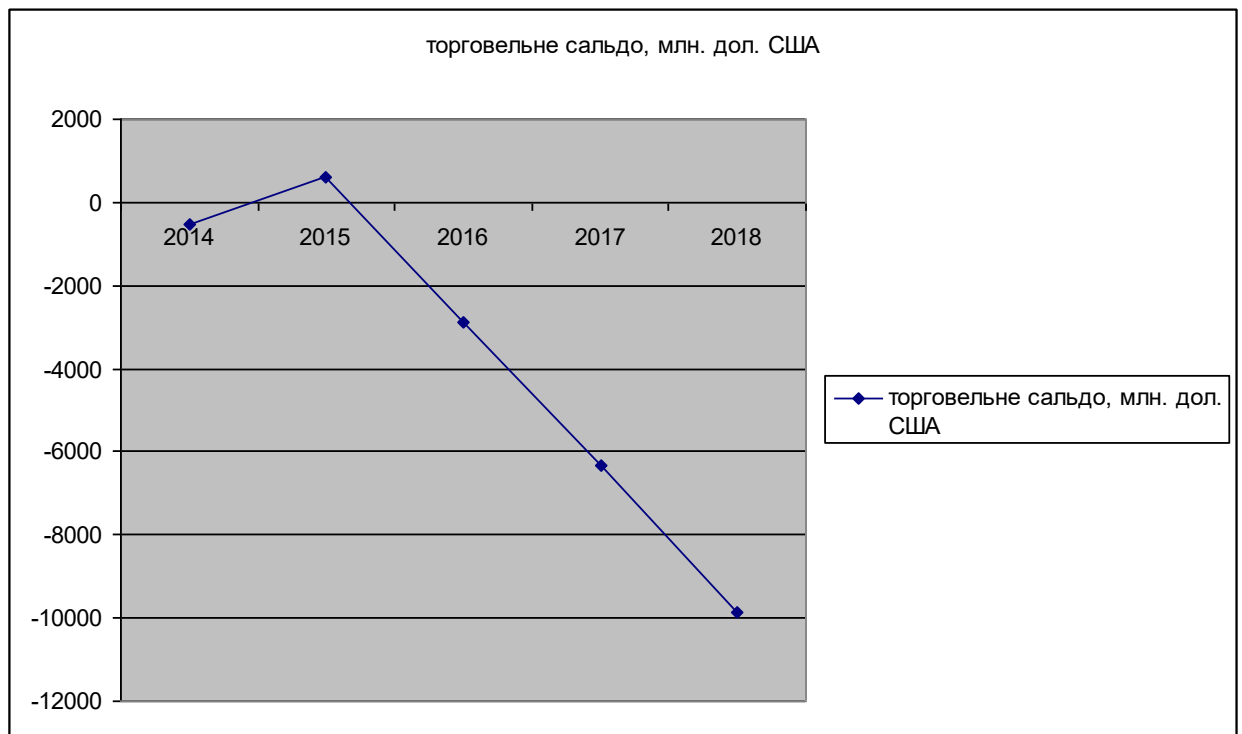

Рис. 2.1. Динаміка торговельного сальдо України за період 2014-2018 рр.

Примітка. Складено автором за даними [44]

Пасивний баланс говорить про те, що зовнішня торгівля країни вважається неефективною. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг за 2014-2018 роки зображена на рис.2.2.

У 2014–2018 р.р. зовнішня торгівля України характеризувалася постійними коливаннями. Починаючи з 2017 року експорт почав зростати, імпорт – з 2016 року. До того ж темпи зростання експорту й імпорту на багато перевищували зростання ВВП (рис. 2.3).

За товарними групами у 2018 році зростав експорт таких товарів, як живі тварини, продукти тваринного походження на 9,2%, продукти рослинного походження на 7,3%, готові харчові продукти на 6,8%, мінеральні продукти на 9,9%, продукція хімічної промисловості на 12,7%, полімерні матеріали,

пластмаси та вироби з них на 23,7%, продукція машинобудування на 8,8%. Практично по всіх товарних групах зростає і імпорт. Зокрема, імпорт промислових товарів зріс на 20,6%, машин та обладнання на 20,7% тощо.

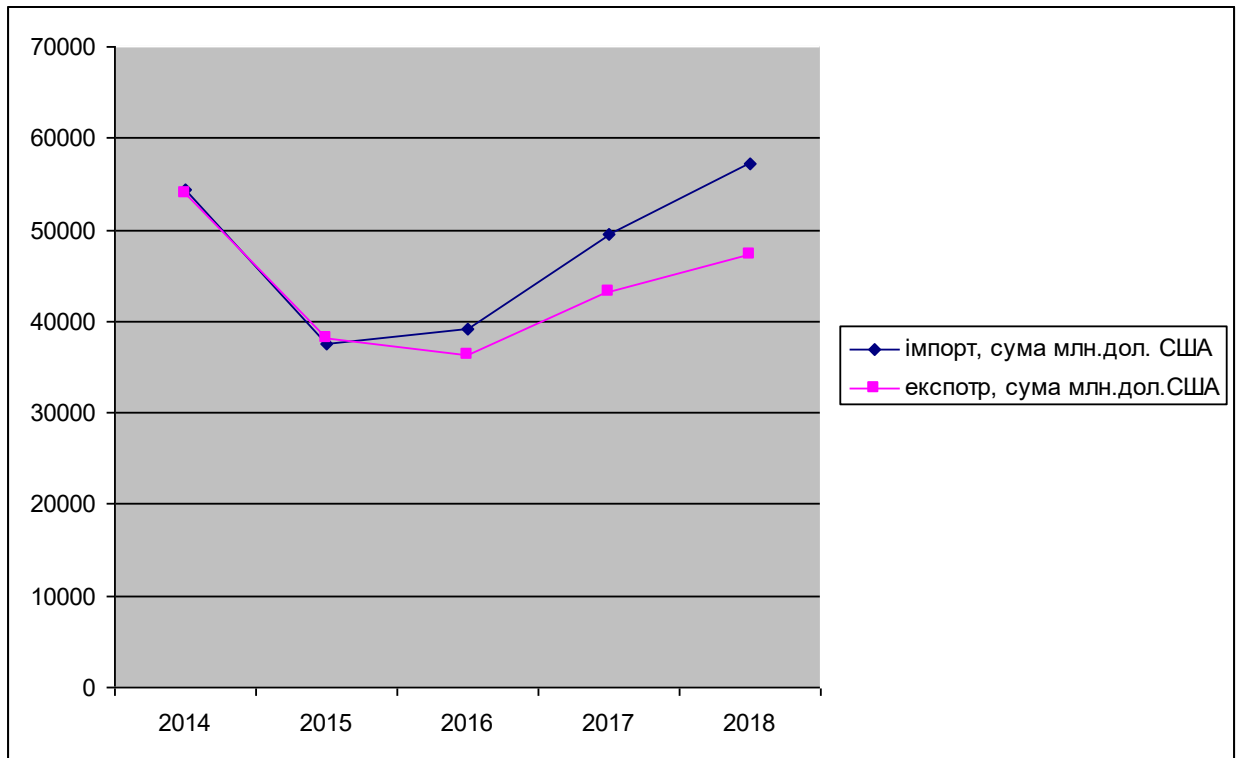

Рис. 2.2. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг України за 2014-2018 рр., млн. дол. США

Примітка. Складено автором за даними [44]

Значна частина товарів експортувалася у 2018 р. до країн СНД, зокрема цей показник становив 36,8% від загального обсягу експорту, до країн Азії – 25,7%, країн Європи – 25,3%, у т.ч. до країн Європейського Союзу – 24,8%, країн Африки – 8,2%, країн Америки – 3,8%, країн Австралії і Океанії – 0,1% [44].

В розрізі географічного розподілу у 2018 р. спостерігалось зменшення експорту до країн СНД, цей показник скоротився на 3,2%, а до Європи – на 5,5% (з них до ЄС – на 4,9%). Проте значно зріс експорт товарів до Африки. Це може свідчити про те, що підприємства, які експортують свою продукцію в умовах несприятливої кон'юнктури на традиційних ринках переорієнтовувалися на нові ринки збуту [44].

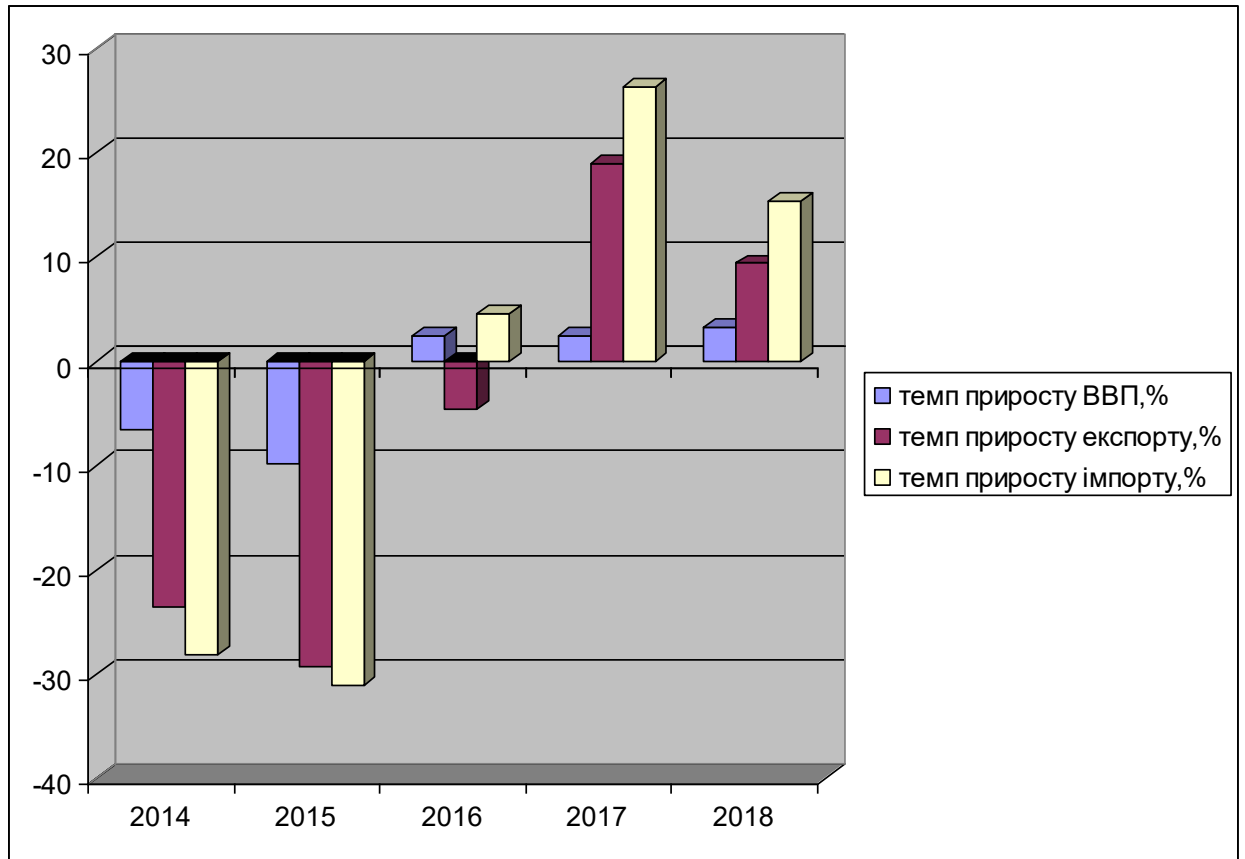

Рис. 2.3. Темпи приросту експорту, імпорту та ВВП України за 2014-2018 р.р., %

Примітка. Складено автором за даними [44]

Імпорт товарів у 2018 році зріс на 15,3% і становив 57188 млн. дол. США. У географічному розрізі у 2018 році на скоротився імпорт з країн СНД, в основному за рахунок Російської Федерації. Проте, зріс імпорт з інших країн світу, зокрема з країн Азії та Америки. Зокрема зріс імпорт з Китаю, США та Польщі, Італії.

Найактивніше експортно-імпортними операціями займалися підприємства м. Києва, Львівської, Полтавської, Кіровоградської, Миколаївської, Черкаської областей.

За останні роки в Україні вітчизняні підприємства втратили значну кількість споживачів на внутрішньому ринку. Це пов'язано із певними

деформаціями в сфері економіки та недостатньою конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств порівняно з іноземними.

Аналітичні показники економічної безпеки, що пов'язані із результатами зовнішньоторговельної діяльності ми відобразили у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Аналітичні показники відкритості економіки України

Показники	Період				
	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1. Зовнішньоторговельний оборот, млн. дол. США	108331	75643	75612	92872	104523
2. ВВП, млн. дол. США	79345	117152	95414	119355	142348
3. Відкритість економіки (пок. 1: пок. 2)	136,5	64,6	79,2	77,8	73,4
4. Експортна залежність, %	47,73	34,48	38,26	42,01	39,6
5. Імпортна залежність, %	55,82	38,45	44,64	51,85	51,22
6. Коефіцієнт покриття експортом імпорту, %	83,04	88,48	83,3	76,59	70,65

Примітка. Складено автором за даними [44]

На нашу думку, одним з основних за вагомістю показників зовнішньоторговельної безпеки є коефіцієнт покриття експортом імпорту. В Україні цей коефіцієнт має негативне значення, оскільки нормативне значення даного показника дорівнює одиниці.

Експортна залежність країни у 2018 році знизилась порівняно із аналогічним показником 2017 року з 42,01 до 39,6%, тобто на 2,41%, коефіцієнт імпоротної залежності у 2017-2018 роках збільшився порівняно із 2016 роком на 6,58% і досяг 51,22%, що свідчить про негативні тенденції в стані економічної безпеки України (рис. 2.4).

Тривале негативне значення зовнішньої торгівлі країни криє в собі ряд загроз. Однією з головних загроз є пошук зовнішніх ресурсів з метою вирівнювання платіжного балансу. Це в основному здійснюється шляхом

зовнішніх запозичень.

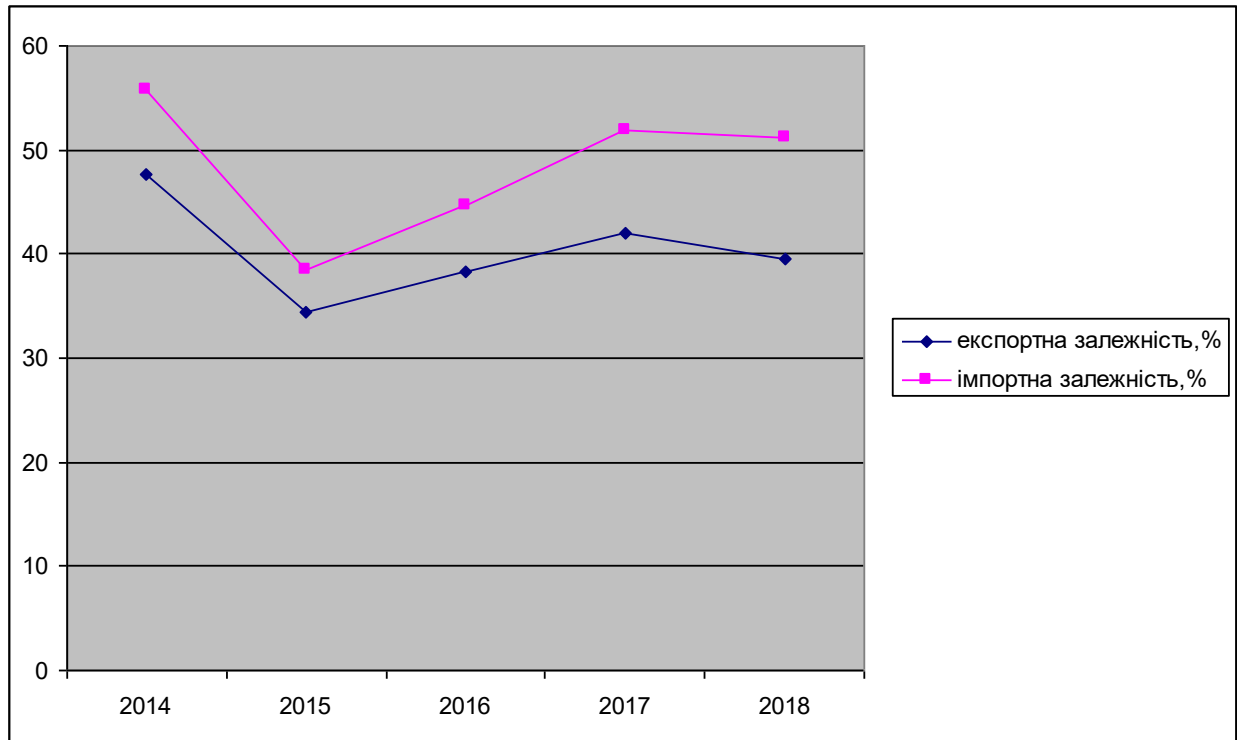

Рис.2.4. Динаміка показників імпоротної та експортної залежності України за 2014-2018 рр.

Примітка. Складено автором за даними [44]

Внаслідок цього в країні виникає інша загроза економіці, а саме значний державний борг. Від’ємний торговельний баланс може призвести також до необхідності збалансування платіжного балансу. Вирівняти його можна шляхом забезпечення притоку інвестиційного та боргового капіталу.

Відкритість економіки можна визначити шляхом відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП країни. За цим коефіцієнтом економіка України все ще є досить відкритою. В першу чергу, це обумовлено слабкою розвиненістю внутрішнього ринку. За останні роки високе значення коефіцієнта відкритості було досягнуте за рахунок переважання імпорту у зовнішньоторговельному обороті. Після вступу України до СОТ відкритість економіки тільки посилилася.

Зазначимо, що структура експорту товарів показує неконкурентоспроможність на зовнішньому ринку вітчизняних товарів з

високою доданою вартістю. Серед товарів, які експортуються з України переважають сировинні види продукції із низькою доданою вартістю. Такий стан речей призводить до того, що Україна все частіше позиціонується як сировинний придаток розвинених країн світу. В той самий час, частка в експорті товарів інноваційної продукції є досить низькою.

Сутність сучасної проблемної ситуації на внутрішньому ринку досить рельєфно позначили такі тенденції, як згортання пропозиції товарів вітчизняного виробництва, підвищення імпортової складової у задоволенні внутрішнього попиту і, як наслідок, зростання від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами промислової групи, що взагалі перетворилося в національну проблему економічного розвитку.

Сучасний стан внутрішнього ринку демонструє саме таку ситуацію, коли вітчизняні суб'єкти ринку, через нестачу власних можливостей збалансувати попит і пропозицію, звертаються за допомогою до зовнішнього ринку. Експорт та імпорт промислових товарів в країні набув загрозливих форм, значно посиливши залежність економіки від зовнішніх факторів.

Доцільність збереження існуючої структури і масштабів зовнішньоекономічних зв'язків становлять на сьогодні одне з ключових дискусійних питань щодо стратегії промислового розвитку України. Підтримуючи сировинний експорт економіка країни буде і надалі втрачати через неефективну структуру експорту, високий рівень матеріало- і енергоємності сировинних виробництв та зростаючий дефіцит продукції високотехнологічних галузей промисловості.

У додатку А наведено можливі наслідки, які можуть мати місце при відхиленні від нормативних значень зовнішньоекономічної безпеки України, та головні шляхи попередження та ліквідації загроз.

З проведеного нами аналізу можна зробити висновок, що деформації в зовнішньоторговельній діяльності тривають й досі. Тенденція щодо погіршення стану зовнішньоекономічної безпеки зберігається та загрози набувають вже комплексного характеру.

Наслідком цих загроз для України буде: подальша нераціональна структура економіки, іноземні товари витіснять вітчизняну продукцію з внутрішнього ринку, надалі в Україні будуть розміщуватися технічно застарілі виробництва. Це призведе до накопичення значних зовнішніх боргів, які й надалі будуть збільшуватися за рахунок отримання нових кредитів.

Отже, на даний час для України особливо актуальною постає проблема збалансування зовнішньої торгівлі як складової соціально-економічного розвитку на основі оптимізації структури експорту та імпорту.

Забезпечення збалансування зовнішньої торгівлі, оптимізація структури зовнішньої торгівлі є вузловими проблемами стабілізації та розвитку національної економіки на сучасному етапі.

2.2. Дослідження негативних тенденцій зростання імпорту в Україні

Загрозливим наслідком структурної деградації промислового виробництва стає тенденція зростання імпортової залежності внутрішнього ринку. Слід зазначити, що деякі автори у своїх працях зазначають, що: «імпорт забезпечує для виробничих та індивідуальних споживачів, а також для країни, до якої ввозяться товари, низку додаткових переваг та можливостей. Це зокрема:

- доступ до дешевих та більш якісних товарів готових виробів, сировинних та інших матеріалів та комплектуючих деталей;
- наповнення ринку дефіцитними товарами або товарами, які взагалі не виробляються на національній території;
- зростання конкуренції та стимулювання завдяки цьому оптимізації, підвищення виробництва на національній території;
- налагодження сталих виробничих зв'язків щодо кооперування виробництва з інонаціональними партнерами;
- розвиток технології завдяки поширенню ввезення науково містких товарів» [33].

Зазначимо, що обсяг імпорту в Україну кожного року зростає. Проте, якщо у 2017 році цей показник становив 26,4%, то у 2018 р. – 15,3%.

Найбільш суттєво зростав попит на іноземну продукцію машинобудування: й товарів тривалого циклу споживання, й інвестиційних товарів. Зокрема, у 2018 році імпорт машин та обладнання збільшився на 20,7% [42].

Аналіз показників динаміки імпорту металургійної продукції свідчить про залежність України від імпорту феросплавів та наукоємної продукції з високою доданою вартістю, такої як сталевий плаский прокат з покриттям, а також продукції з корозійностійкої неіржавіючої та легованої сталі.

Нарощування обсягів реалізації вітчизняної металургійної продукції на внутрішньому ринку стримується низкою системних деформацій у галузі, серед яких: висока енергоємність виробництва та неефективне споживання паливно-енергетичних ресурсів; відсутність інноваційних зрушень, занепад галузевої науки та недієвість механізмів залучення потенціалу академічних інститутів для виконання прикладних розробок; високий ступінь зношеності основних фондів; скорочення іноземного інвестування галузі; неефективне використання виробничих потужностей; низький рівень продуктивності праці на металургійних підприємствах; недостатній рівень бюджетного фінансування програм розвитку та реформування галузі; зростаючі екологічні проблеми.

Ринок продукції хімічної промисловості в Україні характеризується значною залежністю від імпорту. Номенклатура вітчизняної продукції хімічної промисловості свідчить про переважну спрямованість підприємств на виробництво сировинної продукції та недостатній розвиток виробництв продукції глибокої переробки, що призводить до зростання імпорту цієї продукції в Україну.

Впровадження імпортозамінних виробництв стримується, серед іншого, недостатнім рівнем розвитку інноваційної інфраструктури та науково-технічного забезпечення галузі, відсутністю ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів

виробництва; відсутністю механізмів комерціалізації наукових розробок; недостатніми темпами залучення інвестицій; суттєвими вадами державної політики та законодавчого регулювання розвитку у галузі.

Значний науково-технічний та інноваційний потенціал промисловості України зосереджено у машинобудуванні. Найвагомішими позиціями імпорту продукції машинобудівної промисловості в Україну у 2018 р. були легкові автомобілі, тепловиділяючі елементи для атомних електростанцій, вантажні автомобілі, трактори та зернозбиральні комбайни.

Реалізації потенціалу імпортозаміщення на ринку продукції автомобільної підгалузі заважають низький техніко-економічний рівень та нерозвинуте виробництво комплектуючих; недостатня реалізація потенціалу міжнародного науково-технічного співробітництва; недостатній рівень впровадження екологічних стандартів Євро; невирішеність проблеми утилізації старих авто. Незважаючи на високий потенціал вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки, в Україні протягом багатьох років нарощується її імпорт, що, серед іншого, зумовлено невідповідністю вітчизняної сільськогосподарської техніки сучасним вимогам аграрного виробництва; низькою конкурентоспроможністю вітчизняної техніки внаслідок зношеності основних засобів підприємств сільськогосподарського машинобудування; дефіцитом фінансових ресурсів для модернізації підгалузі та розвитку інноваційних виробництв; залежністю виробництва від поставок імпортних комплектуючих.

Практично незадіяним залишається потенціал імпортозаміщення у виробництві складної побутової техніки тривалого користування, виробництво якої в Україні обмежене холодильниками та пральними машинами, тоді як виробництво посудомийних машин, побутових кондиціонерів, спліт-систем, прасок та пилососів в Україні відсутнє.

Ще недавно ринок продукції харчової промисловості характеризувався порівняно невисокою залежністю від імпорту, то вже у 2018 році імпорт готових харчових продуктів склав 21%.

У легкій промисловості України спостерігається стійка тенденція заміщення вітчизняної продукції імпортними аналогами. Основними позиціями українського імпорту продукції легкої промисловості у 2018 р. були одяг текстильний і трикотажний, взуття, хімічні штапельні волокна, бавовна, нитки, вата, текстильні матеріали, одяг та інші вироби, що були у використанні. Проблемами для вітчизняної легкої промисловості є залежність від імпорту сировини та матеріалів проміжного споживання; вимушена конкуренція з імпортним одягом та іншими виробами, що були у використанні; зниження митної вартості імпортованих товарів; контрабанда та «сірий» імпорт; низький рівень кадрового забезпечення галузі; відсутність швидкої реакції на запити споживача й тенденції моди.

Вагомим є вплив на економіку України коливань світових цін на енергоносії внаслідок енергозалежності вітчизняної економіки. Незважаючи на позитивну динаміку зниження рівня енергоємності ВВП України протягом останнього десятиліття, цей показник у 2,1-3,7 разу перевищує рівень енергоємності ВВП у розвинутих країнах світу. Промисловість залишається найбільш енергоємним сектором економіки, найбільші обсяги енергоресурсів споживаються металургією, хімічною та нафтохімічною промисловістю, гірничодобувною промисловістю, харчовою промисловістю [42].

Необхідно звернути увагу ще на такий аспект. Частині імпорту, що є для України критичним, в даний час немає заміни. Таким, насамперед, є енергетичний імпорт, тобто ввезення кам'яного вугілля, сирої нафти, включаючи газовий конденсат, і природного газу. На стан неенергетичного імпорту Україна може вплинути. На протязі останніх років енергетичний імпорт займав практично третю частину всієї продукції, що імпортується, не маючи альтернативи в середині країни. А зростання цін на нього автоматично означало підвищення цін в Україні. Відмовитися від ввезення енергетичного імпорту Україна поки що не може (за виключенням деяких видів вугілля), тому складно стримати пов'язаний з цим інфляційний процес, падіння життєвого рівня населення, а також негативні зміни, які відображаються на соціальному

розвитку країни [42].

Неенергетичний імпорт – це всі решта товарів, альтернативу яким може бути віднайдено всередині країни, насамперед, за рахунок аналогічних товарів, які Україна не лише ввозить, але і експортує. Неенергетичний імпорт складає практично 2/3 всього імпорту товарів, отже, важливим завданням в найближчій перспективі є імпортозаміщення, тобто заміна імпорту вітчизняними товарами при підвищенні їхньої якості.

Зростання неенергетичного імпорту в 2010-2018р. пов'язане з тим, що розвиток імпортозамінних видів економічної діяльності (сільського господарства, харчової та легкої промисловості, автомобілебудування та інших) не може різко збільшитися у найближчі роки в зв'язку з наслідками агресії проти України РФ, дорогим і не вигідним кредитуванням, недостатніми інвестиціями, а, отже, більш якісні і дешеві товари будуть як і раніше імпортуватися.

Зниження неенергетичного імпорту дозволить зменшити витрати валюти, з'явиться можливість скорочення негативного зовнішньоторговельного сальдо країни.

Таким чином, державна політика країни повинна бути спрямована на нарощування експортного потенціалу, пріоритетний і прискорений розвиток галузей, що виробляють продукцію кінцевого споживання (машинобудівна, легка, хімічна, харчова та переробна), а також сільського господарства і скорочення імпорту за рахунок відновлення виробництва аналогічних товарів усередині країни.

Необхідно оптимізувати структуру імпорту. В умовах кризи в більшій мірі знизився неенергетичний імпорт, альтернатива якому є в країні шляхом розвитку внутрішнього ринку та імпортозаміщення. Вплив на структуру неенергетичного імпорту і його оптимізація допоможе вивільнити кошти, знизити споживання імпортних товарів і послуг, збільшити національне виробництво, що є основою позитивних соціальних змін. Імпорт чинить значний вплив на економіку і соціальне становище в країні, тому його активне

регулювання, скорочення неенергетичного і, в деякій мірі, енергетичного імпорту може сприяти соціально-економічному розвитку та інтенсивному економічному зростанню.

Резервом зниження залежності від енергетичного імпорту є зміна структури виробництва і зниження енергоємності промисловості. Вітчизняним виробникам необхідна державна підтримка з метою обмеження імпорту товарів, аналогічних вітчизняним, а також підтримка конкурентоспроможної продукції на основі інвестицій та інновацій. Прогнозні значення імпорту можна використовувати для коригування політики держави у сфері ЗЕД, проводити реструктуризацію експорту та імпорту, розширювати внутрішнє виробництво з метою заміщення імпорту, розвивати збалансовану зовнішню торгівлю.

Розв'язання проблеми імпортозаміщення має отримати якісно новий формат – не намагатися дублювати імпорту продукцію чи її замітники з метою скоротити імпорт, а створювати в себе виробництво сучасних видів якісної високотехнологічної продукції, незалежно від того буде вона замінювати імпорту, чи стане окремою статтею вітчизняного конкурентоспроможного експорту. Головне, що така модель «імпортозаміщення», по-перше, дозволить підтримувати позитивний баланс зовнішньої торгівлі продукцією промисловості не напружуючи державний бюджет від'ємним сальдо, а, по-друге, сприятиме зростанню загального технологічного рівня промислового виробництва.

Проблема імпортозаміщення актуалізується у зв'язку із високим рівнем дефіциту зовнішньоторговельного балансу України та сповільненням динаміки експорту в умовах поширення кризових процесів світової економіки.

Потенціал імпортозаміщення міститься насамперед у підгалузях, які вже нині організаційно і технологічно готові скласти конкуренцію імпортним товарам на внутрішньому ринку, серед яких: овочепереробне виробництво та виробництво соусів, виробництво дитячого та дієтичного харчування, виробництво алкогольних напоїв. Доцільним є також обмеження імпорту в Україну цукру, вітчизняне виробництво якого повністю задовольняє

внутрішній попит; тютюнових виробів, які, крім офіційно зареєстрованого імпорту, у значній кількості завозяться в Україну контрабандним шляхом; небезпечних для споживачів есенцій та концентратів низької якості; пальмової олії, яка складає половину імпорту жирів та олій в Україну.

Важливою передумовою зниження імпортозалежності та підвищення конкурентоспроможності української промисловості є підвищення її енергоефективності.

Основними пріоритетами підвищення енергоефективності вітчизняної промисловості мають стати технологічна модернізація енергодобувних і електрогенеруючих підприємств; приведення структури постачання первинної енергії у відповідність з потребами основних споживачів у ПЕР; збільшення рівня забезпечення власними вуглеводневими ресурсами; введення у дію потужностей нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії.

Основні пріоритети імпортозаміщення у промисловості мають полягати у захисті вітчизняного ринку від нерівноправної конкуренції та неякісного імпорту, який загрожує економічній та екологічній безпеці держави, а також обмеженні імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні; стимулюванні технологічного імпорту, передусім машин і обладнання, обмеженні припливу морально застарілих технологій, активізації залучення іноземних інвестицій у вигляді нових технологій та інноваційного менеджменту; стимулюванні внутрішнього виробництва і збуту продукції; розбудові фінансово-кредитних механізмів підтримки розвитку внутрішнього виробництва у промисловості; проведенні діючої державної політики підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів; удосконаленні законодавчого і нормативно-правового забезпечення розвитку промисловості.

2.3. Аналіз проблемних питань щодо реалізації вітчизняної політики стимулювання експорту

Одним з важливих факторів функціонування вітчизняної економіки будь-

якої держави є ринок зовнішньої торгівлі, зокрема нарощування експорту, збільшення або, принаймні, збереження його питомої ваги у світовій торгівлі.

Суттєвим чинником впливу держави на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках є політика стимулювання експорту. До її інструментів належать заходи щодо державної підтримки, які орієнтовані на виробництво і збут товарів та послуг народного господарства на зарубіжних ринках. Як свідчить досвід зарубіжних країн, експорт яких займає значну питому вагу у валовому внутрішньому продукті, сам ринок не спроможний створити необхідні умови для динамічного експортування. Стимулюючи експорт держава забезпечує покращення платіжного балансу, посилення економічного зростання і створення нових робочих місць. Воно здатне об'єднати власні зусилля підприємств у загальноекономічну експортоорієнтовану стратегію зростання. Крім цього, стимулювання експорту дозволяє підтримати вітчизняні підприємства в напрямку міжнародної конкурентоспроможності.

В Україні проблематика державної політики стимулювання експорту є актуальною з двох точок зору. Перш за все, останнім часом погіршилася товарна структура експорту. Це призводить до перетворення України на сировинну базу розвинутих світових економік. Політика стимулювання експорту дозволяє зацентувати її інструменти на покращенні експортної структури. По-друге, вступ України до Світової організації торгівлі вимагає скасування неринкових засобів підтримки експортерів. Інструменти державної політики стимулювання експорту, які визнано державами-членами СОТ, можуть їх позитивно компенсувати.

За останній період часу частка країни в експорті зернових, соняшнику та соняшникової олії у світі значно зросла. Продукція рослинництва, в основному зернові та соняшникова олія, переважає у структурі українського експорту (табл. 2.3).

Як свідчать дані табл. 2.3 частка агропродовольчого експорту в загальних обсягах експорту є досить значною. Останніми роками цей показник

наближений до 40 відсотків.

Таблиця 2.3

Агропродовольчий експорт України у 2014-2018 рр.

Товарні групи / Роки	2014	2015	2016	2017	2018
Агропродовольчий експорт, усього (гр. I-IV), млн дол., у т.ч.:	16668,9	14563,3	15281,8	17756,9	18611,9
I. Живі тварини; продукти тваринного походження, млн. дол.	1014,5	823,4	775,0	1108,8	1210,6
II. Продукти рослинного походження, млн. дол.	8736,1	7971,5	8093,7	9215,7	9886,1
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження, млн. дол.	3822,0	3300,0	3963,0	4605,7	4496,6
IV. Готові харчові продукти, млн дол.	3096,3	2468,4	2450,1	2826,7	3018,6
Частка агропродовольчого експорту в загальних обсягах експорту, %	30,1	38,2	42,0	41,0	39,2

Примітка. Складено автором за даними [44]

У зв'язку з цим політика України в агропродовольчій сфері повинна бути більшою мірою, ніж в інших галузях, пов'язана з політикою регулювання внутрішнього ринку. Основу сучасної мотивації в проведенні політики аграрного протекціонізму складають не стільки економічні пріоритети, скільки внутрішньополітичні фактори: необхідність захисту інтересів споживачів та задоволення вимог населення щодо забезпечення ринку якісними продуктами.

Активізувати український експорт агропродовольчих товарів потрібно не за рахунок деформації структури національного аграрного виробництва, а за допомогою зростання обсягів високоякісної конкурентоспроможної продукції, яка б містила високий рівень переробки, тобто експортувати потрібно не агропродовольчу сировину, а продукцію зі значною часткою доданої вартості.

На сьогоднішній день чинником, який обмежує український агропродовольчий експорт є низька якість продукції. Наприклад, останнім часом вибраковується і знімається з реалізації більше 50% перевірених м'ясо- і риботоварів, плодоовочевої продукції; майже кожна друга тонна перевірених

хлібобулочних, макаронних і кондитерських виробів, борошна та круп, цукру, масложирової продукції, чаю та кави, безалкогольних напоїв і мінеральних вод, яєць курячих; більше третини перевірених молочних продуктів, соків та соковмісних напоїв, продуктів дитячого харчування; близько 30% тютюнових виробів і алкогольних напоїв [56].

Слід зазначити, що зафіксовано позитивні тенденції регіонального розвитку, які мають чітко виражене екстенсивне підґрунтя. Поліпшення динаміки у базових галузях промисловості та активізація експорту відбулися передусім за рахунок сприятливої кон'юнктури на світовому ринку основної товарної спеціалізації України. У структурі експорту чорних металів зростає питома вага продукції більш дорогого асортименту та зменшилася частка продукції з низьким ступенем обробки. У структурі реалізованої промислової продукції регіонів збільшується частка продукції металургії, виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення, хімічної і нафтохімічної та добувної галузей промисловості.

Проте, одним з основних ресурсів зростання обсягів експортної діяльності є агропромисловий комплекс.

Сьогодні стимулювання експорту в Україні здійснюється переважно у формі: «1) прямого субсидування; 2) регулювання зовнішньої торгівлі; 3) страхування експортних кредитів у формі надання державних гарантій для забезпечення платіжних доручень урядів та експортно-кредитних агенцій іноземних країн, гарантії платіжних зобов'язань банку-агента; 4) забезпечення діяльності вітчизняних експортно-кредитних агенцій» [49, 116].

В процесі реалізації зазначених форм фінансової підтримки Співак Р.В. пропонує звернути увагу на наступні аспекти: «По-перше, більшість цих заходів порушують принципи вільної конкуренції, суперечать умовам членства у міжнародних організаціях, виникають суперечки щодо правомочності і необхідності здійснення державної допомоги.

По-друге, страхування експорту, що здійснюється через надання державних гарантій за експортними кредитами, є не лише дозволеним, а й

дешевшим інструментом фінансової підтримки, ніж пряме фінансування. Гарантії надаються банкам, що надають експортні кредити. Страхування покриває не тільки традиційні комерційні, але і політичні ризики та поширюється на широке коло товарів і країн.

По-третє, країни, що практикують державну фінансову підтримку експорту за допомогою прямих кредитів або у формі часткової компенсації процентної ставки, повинні застосовувати ставки, які будуть не нижчими за відповідні комерційні процентні ставки, діючі на ринку» [56].

Одним з найбільш ефективних напрямів державної підтримки є механізм субсидування та компенсаційних заходів. В Україні переважно використовується пряме субсидування і найбільша кількість коштів витрачається на розвиток старих галузей, а незначна частина – на розвиток більш ефективних.

Основна проблема полягає в тому, що прагнення органів влади вирішити соціальну проблему призводить до надання підприємствам прихованих та явних субсидій за рахунок бюджету. А це є головним бар'єром для розвитку нормальних умов конкуренції. На сьогодні, нерівна конкуренція діє практично у всіх галузях економіки. Вирішення проблеми безробіття призводить до підтримки неефективних підприємств. При цьому, на неефективних підприємствах відбувається збільшення відносного рівня витрат через нерівності умов конкуренції, як наслідок, вони позбуваються можливості інвестувати кошти в розвиток виробництва.

Загострює ситуацію також обставина, пов'язана з неможливістю товарів вітчизняного виробництва в свій більшості конкурувати з імпортними аналогічними товарами.

Нерівність в конкуренції сприяє створенню макроекономічної нестабільності, оскільки скорочуються бюджетні доходи та зростають витрати. Дефіцит доводиться покривати за рахунок грошової емісії або виплати високих відсотків за державними зобов'язаннями; і те й інше призводить до збільшення інфляції та перерозподілу інвестиційних потоків з реального виробництва на

ринок держоблігацій. Тобто макроекономічна нестабільність служить потужним гальмом для виходу економіки з кризи та залучення інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх.

Україні необхідно перейти до застосування форм державної підтримки національного виробництва, які ефективно діють у світовій практиці. До таких форм підтримки відносяться: фінансування розвитку виробничої інфраструктури; державні замовлення, інформаційне та організаційне забезпечення суб'єктів господарювання та ін. Слід також строго дотримуватися положень статті 3 «Угоди по субсидіях», які прямо забороняють виділення субсидій на виробництво товарів, призначених на експорт, чи на виробництво товарів, із використанням імпортозаміщувальної продукції.

В Україні до першочергових невідкладних заходів слід віднести прийняття документу про державну допомогу промисловим та сільськогосподарським організаціям, в якому будуть зафіксовані всі вимоги угод СОТ, із урахуванням української специфіки (за аналогією з регламентом виділення держдопомоги в ЄС).

Питання підтримки національного виробника на сьогодні є важливим. При цьому надання допомоги повинно бути чітко регламентованим і точно відповідати нормам і принципам СОТ. Для здійснення цих вимог Україні потрібен час від 5 до 7 років для удосконалення державної програми підтримки промисловості і сільського господарства та відмовлення від заборонених методів стимулювання вітчизняного експортера в контексті вимог СОТ.

Висновки до розділу 2

Україна у сфері економічного співробітництва і зовнішньоекономічних відносин проводить активну політику та співпрацює з багатьма країнами. Проте сальдо зовнішньоторговельного балансу в останні роки є в основному негативним.

Тривале негативне значення зовнішньої торгівлі країни криє в собі ряд

загроз. Однією з головних загроз є пошук зовнішніх ресурсів з метою вирівнювання платіжного балансу. Це в основному здійснюється шляхом зовнішніх запозичень. Внаслідок цього в країні виникає інша загроза економіці, а саме значний державний борг. Від'ємний торгівельний баланс може призвести також до необхідності збалансування платіжного балансу. Вирівняти його можна шляхом забезпечення притоку інвестиційного та боргового капіталу.

За коефіцієнтом відкритості економіка України залишається високо відкритою. Загрозливим наслідком структурної деградації промислового виробництва стає тенденція зростання імпортової залежності внутрішнього ринку. Відновлення економіки України сприяло зростанню попиту на іноземну продукцію і споживчого, й інвестиційного характеру.

Необхідно оптимізувати структуру імпорту. Імпорт чинить значний вплив на економіку і соціальне становище в країні, тому його активне регулювання, скорочення неенергетичного і, в деякій мірі, енергетичного імпорту може сприяти соціально-економічному розвитку та інтенсивному економічному зростанню. Також, в Україні залишається актуальним питання підтримки вітчизняного товаровиробника, оскільки тільки з конкурентоспроможною продукцією можна виходити на міжнародні ринки.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

3.1. Напрями вдосконалення зовнішньоторговельної політики України

Україні, як і кожній державі, слід самостійно визначати митну політику, формувати власну митну систему та проводити митне регулювання. Тому основним питанням в цьому контексті постає необхідність вибору типу митної політики в Україні, зокрема протекціонізму або вільної торгівлі.

Зазначимо, що політика протекціонізму може розглядатися як тимчасовий захід. Через цей тип митної політики пройшли практично всі країни у світі. Цей тип митної політики, у сьогоdnішніх умовах, є типовим для країн, що розвиваються, або з перехідною економікою. Така політика є закономірною. Так, при спробі лібералізувати зовнішню торгівлю України у 90-х роках значно погіршився стан економіки країни та загострилися кризові явища [51].

Довгострокову економічну політику слід формувати без використання засобів регулювання зовнішньоторговельних відносин політики так званого «абсолютного» протекціонізму, або «абсолютного» фритредерства. Митну політику слід формувати шляхом плавного переходу від поміркованого протекціонізму до поміркованої вільної торгівлі. Ця політика має бути гнучкою. Вона повинна реагувати на різного роду зміни і модифікуватися відповідно до їхнього характеру, враховуючи зміни у суспільстві, світовій політиці, економічній кон'юктурі.

Митна політика як складова державної політики повинна бути логічною, стабільною, зваженою та реалізовуватися на основі норм митного права. Її головне завдання – це розробка та правове закріплення стратегії й тактики державних реформ у митній галузі [59, 138].

Інтеграція України у світову економіку, розвиток її економічного потенціалу залежать від участі України у міжнародній світовій торгівлі. Саме за

допомогою експорту можна забезпечити конкурентні переваги, розширити межі торгівлі. Відповідно за допомогою виходу на нові ринки збуту – забезпечити розширене відтворення, ефективну і конкурентоспроможну трансформацію національної економіки, отримати додаткові прибутки [59, 139].

На сьогоднішній день продукція, яка виробляється в Україні є мало конкурентною на світовому ринку, багато товарів вироблених в нашій країні не відповідають міжнародним стандартам. Перехід до світової системи стандартів зараз вимагає чимало часу і коштів, чого не можуть дозволити собі більшість виробників. Відповідно лише незначна кількість вітчизняних товарів мають міжнародні сертифікати і допущені на світовий ринок. Зазначимо, що продукція вироблена вітчизняними підприємствами має нижчу від закордонних аналогів якість, є матеріаломісткою, а відповідно неконкурентною за ціною, а подекуди і морально застарілою. На сьогодні в експорті з України переважають сировинні товари.

На даний момент, на нашу думку, зовнішня торгівля України є недостатньо ефективною, імпорт переважає над експортом. Тому, пропонуємо використати політику стимулювання експорту. Досягнути цього можна за допомогою стимулювання підприємств-інвесторів до вивозу за межі України у встановлених пропорціях до загального обсягу виробленої продукції. Цього можна досягти шляхом надання таким підприємствам податкових пільг та знижок. Ці знижки можна було б ув'язати з величиною експорту у відсотковому співвідношенні.

Регулюючи відносини у сфері міжнародної торгівлі, країна повинна також вживати заходів щодо підвищення вітчизняної продукції до світового рівня. Цього можна досягти за допомогою модернізації засобів виробництва, відповідно покращення якості продукції та зниження її ціни. Тому держава повинна вкладати фінансові ресурси в наукові дослідження, інновації.

Захист передових вітчизняних товаровиробників потрібно розумно поєднати із стимулюванням їхніх зусиль щодо вдосконалення власного

виробництва. Такий захист слід поетапно зменшувати. Темпи такого зменшення потрібно довести до товаровиробників заздалегідь. Для цього потрібно вирахувати величину ввізного мита на імпорتنі товари, подібні до тих, які починають модернізувати вітчизняні підприємства та терміни його встановлення. Слід встановити термін протягом якого первинна ставка мита буде незмінною, а потім поступово зменшуватиметься аж до нульового рівня. Це залежатиме від складності та капіталоемності виробництва. За час дії постійного мита товаровиробник буде мати можливість віддати кредити, а за час зменшення мита – отримати прибуток, якого має бути достатньо для подальшої ефективної діяльності підприємства.

Вдосконалювати зовнішньоторговельну політику слід із врахуванням вимог світової організації торгівлі та Європейського союзу. Слід врахувати той факт, що ідея світової організації торгівлі полягає в тому, щоб захистити національні ринки та національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції, а не від конкуренції в цілому. Тому в Україні слід старатися уникнути ситуації, коли вітчизняні товаровиробники замість модернізації підприємств намагаються відстояти свої вузькогалузеві інтереси. Зокрема, за допомогою митних засобів розширити ринки збуту для своєї неконкурентоспроможної продукції. З цією метою має бути чітко визначено зміст національних інтересів як об'єкта захисту зовнішньоторговельної політики.

До протекціоністських заходів можна віднести такі положення:

- захищати та підтримувати потрібно ті галузі економіки, які мають змогу забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної економіки на світовому рівні;

- політика протекціонізму повинна забезпечити потрібний рівень захисту внутрішнього ринку дотримуючись балансу щодо задоволення внутрішнього попиту та дотримання економічної безпеки, зокрема продовольчої, технологічної;

- під час здійснення заходів щодо захисту вітчизняної економіки потрібно дотримуватися рівноваги між заохоченням державою пріоритетних форм і напрямків економічної діяльності та державним контролем за діяльністю суб'єктів господарювання у зовнішньоторговельній сфері [51].

Нетарифний протекціонізм слід використовувати з врахуванням сучасних засобів захисту. Зокрема, надавати перевагу технічним бар'єрам, антидемпінговим, антисубсидійним, превентивним заходам. Такі заходи мають захищати внутрішній ринок від недобросовісного та неякісного імпорту. З цією метою слід:

- національні технічні регламенти розробляти з врахуванням міжнародних стандартів;

- регулярно уточнювати використовуючи останні наукові розробки максимально допустимі рівні залишків забруднюючих речовин, ветеринарних препаратів, пестицидів, інсектицидів, мінеральних добрив у харчових продуктах та своєчасно повідомляти про ці зміни інші країни, котрі є постачальниками на український ринок відповідної продукції;

- час від часу оновлювати перелік імпортової продукції, яку слід сертифікувати в Україні відповідно до вітчизняних технічних регламентів;

- пришвидшити використання тимчасових адресних захисних та запобіжних заходів з метою захисту внутрішнього ринку від зниження цін через демпінговий або субсидований імпорт. З цією метою слід:

1. Проводити роз'яснювальну та інформаційну політику щодо доведення до товаровиробників про можливості захисту.

2. Постійно моніторити ціни на внутрішньому ринку з метою виявлення фактів демпінгу.

3. Готувати професійних фахівців у сфері економіки та права, які б спеціалізувалися на захисті українських товаровиробників та внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції.

4. Проводити антидемпінгові, антисубсидійні та превентивні заходи.

Крім традиційних тарифних та нетарифних методів захисту внутрішнього ринку, потрібно використовувати й інші, більш гнучкіші методи, що сприяють і захисту внутрішнього виробника, і при цьому не суперечать принципам світової співпраці. Ці засоби є більш досконалішими й можуть пришвидшити вирішення структурних проблем в національній економіці. До таких засобів можна віднести фінансову підтримку, надання різних субсидій, методи прямої агітації на використання вітчизняної продукції. Зокрема, цей метод застосовується і в Україні, в рекламах соціального характеру.

У деяких країнах використовують елементи фінансового протекціонізму. Зокрема, деякі країни у програмах з відновлення національних економік відмовляються закладати статті на допомогу підприємствам-нерезидентам, або встановлюють для компаній, що отримали державну допомогу, вимогу використання інвестиційних ресурсів тільки в межах країни.

При посиленні протекціонізму потрібно врахувати те, що велику частку імпорту складає нелегальний імпорт внаслідок неналежного контролю та прозорості державних кордонів з країнами колишнього СРСР. Тобто при значному підвищенні оподаткування імпорту збільшиться нелегальна його частка, що завдасть шкоди легальним імпортерам та зменшить результативність даних заходів. Тому необхідна попередня підготовча робота в плані підвищення рівня контролю за експортно-імпортними потоками.

При розробці системи захисних заходів також обов'язково потрібно враховувати сучасні тенденції розвитку світового господарства: глобалізацію світового розвитку; лібералізацію міжнародної торгівлі; інформатизацію та транснаціоналізацію виробництва; посилення конкуренції на світових ринках; зростання технологічної спрямованості експорту; соціалізацію та екологізацію економічного розвитку; активізацію інтеграційних процесів тощо.

Покращення стану зовнішньої торгівлі України потребує комплексних дій з урахуванням усіх особливостей економіки. Зовнішня торгівля суцільно пов'язана з виробництвом продукції, в тому числі і сільським господарством, яке є матеріальною основою для її розвитку. Лише комплексний підхід надасть

можливості досягти стабільних темпів розвитку зовнішньої торгівлі країни, і як наслідок, - покращити її позиції на світовому ринку. До таких дій слід віднести: вирішення виробничого комплексу питань, який передбачає, насамперед, виявлення перспективних галузей національного виробництва, визначення існуючих проблем в цих галузях, а потім, – раціональне збільшення обсягів, поряд із покращенням якості виробництва товарів та послуг; удосконалення законодавчої бази, зменшення податкового навантаження та створення сприятливих умов для залучення інвестицій; зовнішньоторговельна політика країни повинна бути раціональною, гнучкою і враховувати світові тенденції.

3.2. Зарубіжний досвід підтримки експортної діяльності

В умовах розвитку глобалізаційних процесів одним з важливих чинників економічного розвитку будь-якої країни виступає ефективний експорт, основна роль якого полягає в тому, що за його допомогою досягається розширення національних меж, а додаткові ринки збуту дозволяють стимулювати розширене відтворення, що в свою чергу забезпечує отримання додаткових прибутків та збільшення національного доходу.

На сьогоднішній день стимулювання збуту має на меті завоювати нові ринки збуту. Уряди в основному зосереджують увагу на сприянні збуту продукції, що посилює в довгостроковому плані позиції країни на світовому ринку. Так, для США – це форсування експорту літаків, електронно-обчислювальної техніки, атомних електростанцій, озброєння, продукції сільського господарства, для Німеччини – металообробного і електротехнічного обладнання, автомобілів, для Японії – електроніки, автомобілів, суден.

Як свідчить практичний досвід економічно розвинених країн фінансове стимулювання підприємств з боку держави забезпечує вихід підприємств на міжнародні ринки. Зокрема, Європейський Союз увів загальні правила щодо провадження експортної діяльності всіма його учасниками. Законодавчою основою здійснення експорту в ЄС є Директива Ради ЄС № 2603/69 від 20

грудня 1969 року. Підтримка експортоорієнтованих підприємств в рамках ЄС здійснюється на основі Директиви № 98/29/ЄС від 7 травня 1998 року «Про узгодження основних умов надання страхування експортних кредитів короткострокового та довгострокового покриття».

Розглядаючи досвід Великої Британії, слід зазначити, що в цій країні є своя державна агенція, яка стимулює експортну діяльність – Британська агенція з торгівлі та інвестицій. Ця агенція займається питаннями надання інформаційних та консультативних послуг підприємствам експортерам. Крім цього, вона тісно співпрацює з закордонними посольствами торгово-економічними місіями та консульськими відділами, які здійснюють на щоденній основі моніторинг бізнес-середовища в зарубіжних країнах.

Розмір середньорічних гарантій, які надає Уряд Великобританії в сфері експортних кредитів становить біля 4 млрд ф. ст., або 0,36 % ВВП. Також держава витрачає майже 300 млн ф. ст. на рік з метою підтримки фіксованої процентної ставки по кредитах.

У Франції важливу роль у підтримці експортної діяльності відіграє Французька агенція міжнародного розвитку бізнесу. Також важливу роль у цьому питанні відіграє приватна компанія (COFACE). Вона, в основному, спеціалізується на наданні експортерам послуг страхування їх ризиків.

У Німеччині за стимулювання експорту відповідає Міністерство економіки і праці. Інформаційно-консультативна робота ведеться на тристоронній основі, відповідно до німецької системи стимулювання експорту:

- закордонними торговими палатами;
- державною агенцією із надання інформації щодо торгівлі за кордоном;
- дипломатичними представництвами за кордоном.

Китайська корпорація страхування експортних кредитів (Sinosure) реалізує експортну політику країни. Вона створена рішенням Держради КНР 18 грудня 2001 р. Ця структура займається підтримкою експорту в першу чергу високотехнологічної продукції шляхом страхування експортних кредитів. За допомогою державного бюджету формується Фонд страхування експортних

кредитів. Дана корпорація в основному займається страхуванням коротко-, середньо- і довгострокових експортних кредитів, страхуванням інвестицій за кордон. Крім цього, вона надає гарантії, займається стягненням комерційної заборгованості, здійснює оцінку кредитоспроможності торгових партнерів.

Вцілому ж країни стимулюють експорт використовуючи складні комплексні схеми. Наприклад, в Бразилії стимулюванням експорту займаються Міністерство розвитку, промисловості й зовнішньої торгівлі та Міністерство туризму. До їхньої компетенції належить надання експортерам необхідної комерційної та іншої інформації, сприяння експорту малих і середніх фірм, розвиток нових видів експортної діяльності, диверсифікація експорту, підвищення конкурентоспроможності бразильської продукції.

На жаль, у частині державної підтримки експорту, Україна відстає від багатьох країн. Механізм відшкодування ПДВ експортерам викликає численні нарікання, система страхування експортних кредитів за державної підтримки використовується недостатньо активно. Нормативно-правова база недостатньо визначає пріоритети державної підтримки експорту. Зокрема, не зосереджує увагу на кредитуванні високотехнологічної продукції, виробництво та реалізація якої є визначальним фактором економічного зростання.

Страхування експортних операцій, що розглядається як форма прямого субсидування у країнах з ринковою економікою, здійснюють як державні організації, так і фірми та корпорації, що одержують дотації з бюджету. Державні страхові організації, як правило, забезпечують 80-90 % від суми угоди. В США відсоток за страхування становить 1-2 % від суми контракту, в Японії – 0,3 %. Щодо переваг та недоліків приватного страхування порівняно з державним, то треба зазначити, що державне страхування значно більшою мірою може компенсувати політичний ризик експортера (приватній компанії це вдасться зробити лише за умов перестрахування з урядом). Крім того, у разі страхування у приватних компаніях експортери мають значно більші витрати, що становлять від 25 до 35% від суми відшкодування. У той самий час для одержання полісу державного страхування підприємство-експортер має

підпадати під певні вимоги урядової програми в межах визначених експортних пріоритетів, тоді як приватні установи приділяють цьому не стільки багато уваги. Приватні страхові компанії страхують, як правило, не більше ніж на 5 років, що є недостатнім для довготермінових експортних поставок.

Багато країн серед форм стимулювання експорту продукції широко застосовують експортні замовлення на виробництво продукції, що забезпечує виробникам такої продукції гарантований збут виготовлених ними товарів на вигідних для них умовах. Як свідчить світова практика, у разі одержання підприємством експортного замовлення, держава може взяти участь у експортному кредитному страхуванні в межах державних норм дотацій, а великі замовлення, що передбачають довгострокове фінансування з боку покупця чи його банку, забезпечуються покриттям кредитних ризиків та ризиків зміни курсу. Це стимулює експортера до активнішої діяльності на міжнародних ринках.

У деяких випадках держави з метою стимулювання експорту продукції можуть проводити політику стимулювання імпорту, що полягає у заохоченні ввезення в країну іноземних товарів, необхідних для ефективного функціонування експорту. Ця політика ставить перед собою такі завдання:

- 1) розвиток експортного виробництва (через ввезення необхідних для цього імпортованих товарів чи комплектуючих);
- 2) забезпечення внутрішньої потреби ринку (через ввезення сировини або товарів, які або не виготовляються в країні, або виготовляються в малій кількості);
- 3) стимулювання конкуренції на внутрішньому ринку між іноземними та вітчизняними підприємствами.

Отже, держава стимулює критичний імпорт (наприклад, енергоносії), інвестиційний (високотехнологічний) імпорт; імпорт для забезпечення експортного виробництва, імпорт науково-технічних знань.

Практика стимулювання експорту продукції розвиненими країнами світу свідчить про те, що достатньо ефективним є використання податкових методів

стимулювання. Згідно з деякими даними, зростання податкового тягаря на 1% у середньому призводить до зменшення доданої вартості на 0,5 % [29].

Слід зазначити, що в Україні є недосконалим законодавство щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності експорту. Одним з основних кроків на шляху до покращання ситуації в цій сфері стало прийняття Митного кодексу. Проте, зважаючи на обсяг роботи, проведеної Європейським Союзом з метою удосконалення міжнародного торгового законодавства і особливо в галузі митного права, у процесі розробки вітчизняного законодавства необхідно було достатньо уваги приділити моделі, що запропонована Митним кодексом ЄС.

Отже, досвід зарубіжних країн свідчить, що стимулювати експортну діяльність в основному слід шляхом формування сприятливого макроекономічного клімату та створення необхідних для виробників та експортерів умов.

3.3. Шляхи покращання імпортозаміщення та стимулювання експорту в Україні

Імпортозаміщення є одним із наймасштабніших інструментів захисту та розвитку економіки країни. У світовій практиці можна спостерігати велику кількість прикладів досвіду країн, які застосовували політику імпортозаміщення з метою розвитку вітчизняних підприємств та укріплення економіки держави. Аналіз світового досвіду реалізації стратегії імпортозаміщення дозволив узагальнити комплекс мотивів, що супроводжували цей процес, а саме: нарощування промислового та технологічного потенціалу вітчизняних підприємств, розвиток внутрішнього ринку, зниження впливу факторів зовнішньої кон'юнктури. Виходячи з цього необхідно зазначити, що політика імпортозаміщення має ґрунтуватися на певних умовах, які б забезпечили її успішну реалізацію (рис. 3.1). Застосування політики протекціонізму з боку держави є важливим чинником успіху

імпортзаміщення на рівні підприємств, вона може проявлятися в наданні пільгових кредитів, спрощенні системи податкового навантаження, субсидуванні, фінансуванні НДДКР, тощо.

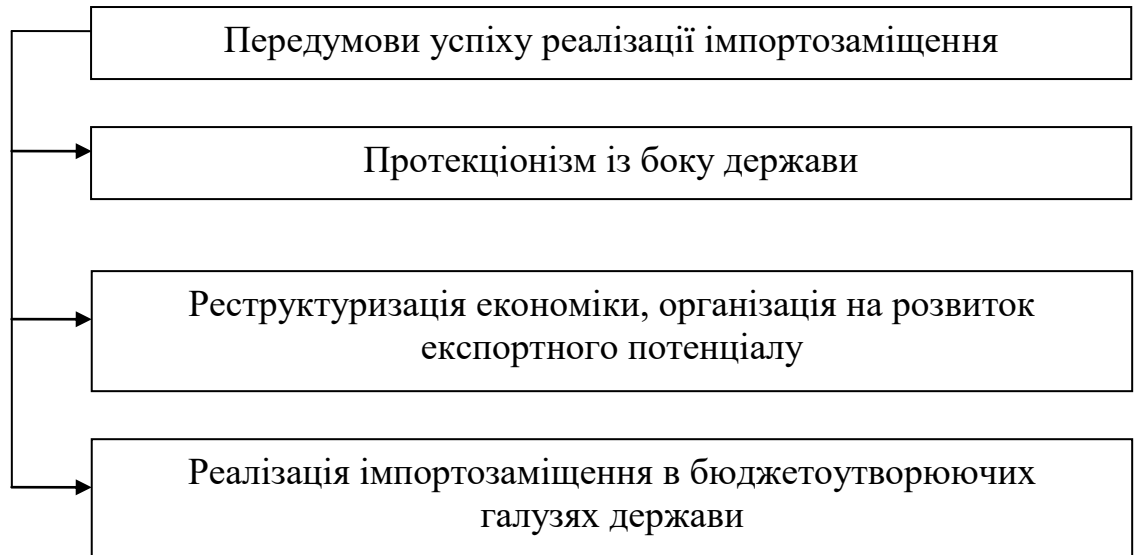

Рис. 3.1. Передумови успіху реалізації імпортозаміщення

Імпортозаміщення має стати перехідним етапом у процесі реструктуризації економіки країни, спрямовуватися на розвиток нових напрямів у промисловості, модернізацію виробничих процесів, що забезпечить перехід до експортоорієнтовної моделі розвитку економіки. За таких умов роль держави буде знижуватися, а конкуренція – набувати пріоритетного значення. Моделі економічної трансформації, реалізовані різними країнами, можна умовно розділити на три групи (рис. 3.2).

На сьогодні інтерес до політики імпортозаміщення виник у країн із перехідною економікою, оскільки вони зіткнулися з проблемою від'ємного сальдо зовнішньоторгівельного балансу та проблемою низької конкурентоспроможності національних товарів на зовнішніх ринках. Тому імпортозаміщення є тим підходом, що може вирішити ці проблеми.

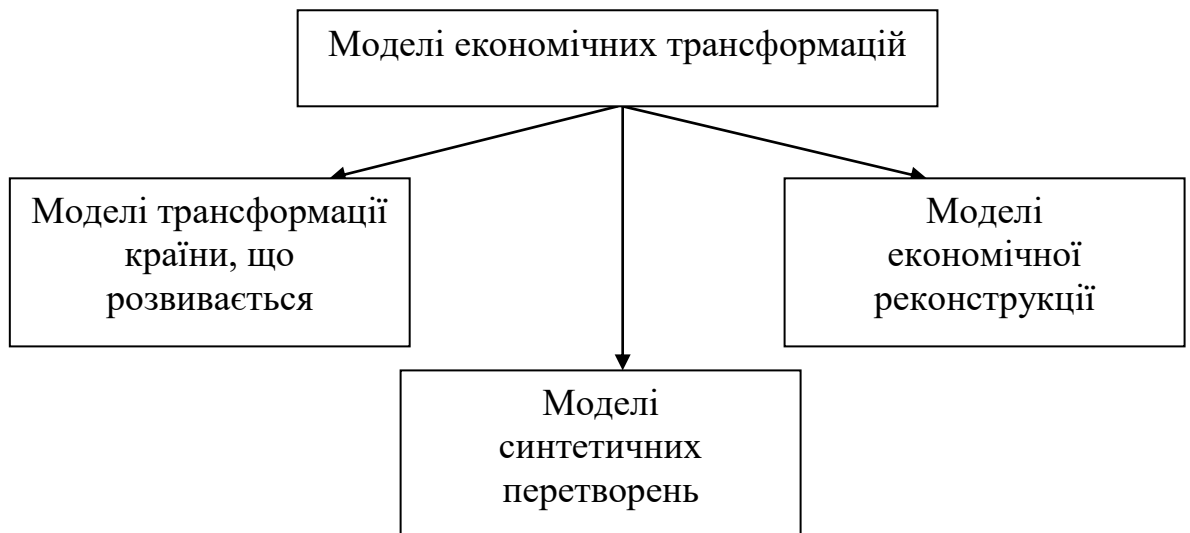

Рис. 3.2. Модель економічних трансформацій

Необхідно зазначити, що саме поняття дістало більш широкого сенсу: якщо раніше політика імпортозаміщення розглядалася як політика індустріалізації, то сьогодні під імпортозаміщенням мається на увазі зміна певних виробничих процесів, введення нових механізмів, що дозволять розвивати власні виробництва.

Стратегія імпортозаміщення ґрунтується на модернізації виробництва, підвищенні якості виробленого товару, технологій підприємства, упровадженні інновацій. Це особливо актуально для держави, рівень виробничих галузей якої відстає від рівня країн, з якими вона взаємодіє.

Процес імпортозаміщення, на нашу думку, повинен передбачати чотири послідовні етапи (рис. 3.3).

Поетапна реалізації стратегії імпортозаміщення призводить до позитивних зрушень у країні, а саме:

- зростання зайнятості населення і, як наслідок, зниження безробіття та підвищення рівня життя;
- підвищення рівня науково-технічного прогресу і, як наслідок, рівня освіти;
- зміцнення економічної та продовольчої безпеки країни;
- збереження валютної виручки всередині країни і, як наслідок –

зростання валютних резервів і поліпшення торговельного балансу країни;

- зростання попиту на товари внутрішнього виробництва, що, у свою чергу, стимулює розвиток економіки країни, розширення виробничих потужностей.

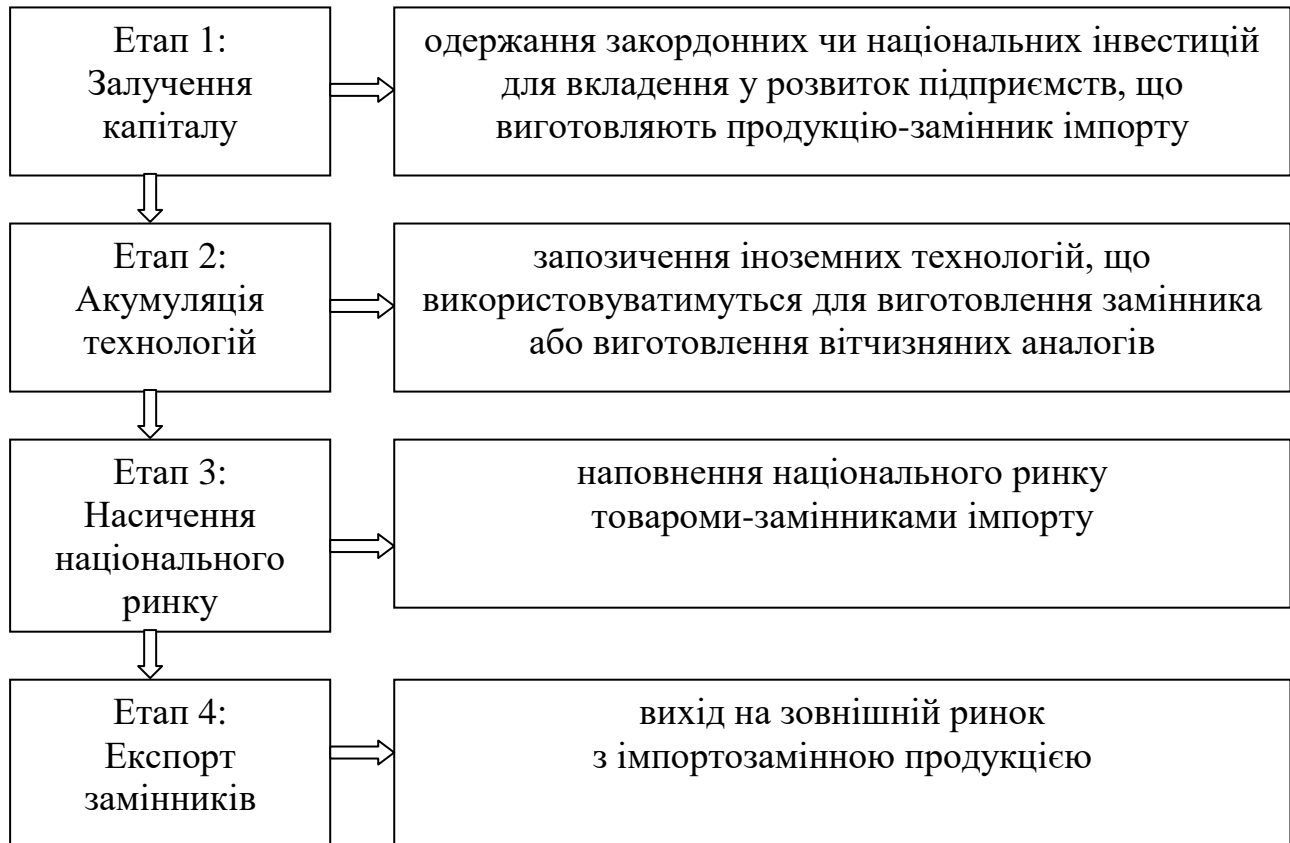

Рис. 3.3. Етапи процесу імпортозаміщення

Експортно-імпортний потенціал країни відображає реальний стан справ внутрішніх економічних відносин та зовнішніх зв'язків.

Тому передумовами подолання нинішнього становища в економіці країни є ефективне використання експортно-імпортного потенціалу України, оптимальна диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків.

В конкретних сучасних умовах України необхідно розробити стратегію якісного одночасного застосування політики імпортозаміщення та її взаємодоповнюваності з політикою стимулювання експорту.

Співак Р.В. вказує, що імпортозаміщення і стимулювання експорту з

позиції «відкритості торгівлі» можуть розглядатися як різні рівні однієї і тієї ж стратегії розвитку [56]. У глобальному світі, з умовами та факторами впливу, що постійно змінюються, стратегії заміщення імпорту та стимулювання експорту можуть бути взаємодоповнюючими. Заміщення імпорту може розглядатися в якості передуючої стратегії стимулювання експорту, з послідовною системою взаємозв'язків між ними, а за деяких умов вищезазначені стратегії можуть бути реалізовані одночасно. При цьому треба зазначити, що обидві стратегії несумісні з політикою вільної торгівлі через ефект викорівлення цін і структури витрат. Але все ж основною метою, як політики заміщення імпорту, так і стимулювання експорту – є відмова від спеціалізації на основі порівняльних переваг в бік захисту та заохочення конкретних окремих галузей з метою отримання довгострокових вигод.

Одним із пріоритетних напрямків державної імпортової політики має стати залучення сучасних техніки і технології, ноу-хау, інжинірингових послуг. Поєднуючи це з суттєво високим професійним рівнем українських працівників саме такий підхід має дати найкращі результати. Слід також розробити державну програму модернізації технології виробництва використовуючи новітні закордонні технології. Ця програма повинна передбачати реальні джерела фінансування (внутрішні й зовнішні) галузей економіки, що є визначальними в системі науково-технічного прогресу і можуть справити позитивний вплив на інші галузі та їх зростання.

Іншим не менш важливим напрямком імпортової політики країни має стати напрямок, що охоплював би галузі продовольчого комплексу, харчової промисловості країни. Модернізація цих галузей за допомогою новітньої техніки і технологій, створення умов для зберігання продукції сільського господарства є основою не лише для вирішення проблеми продовольчої безпеки країни, але й для створення необхідних експортних ресурсів продовольства.

Основною метою збільшення експортного потенціалу є створення умов для входження України до системи міжнародних господарських зв'язків і

використання переваг міжнародної торгівлі при вирішенні завдань економічного розвитку держави за рахунок розширення обсягів, поліпшення структури та умов збуту вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

Ключовою ланкою зовнішньоекономічної стратегії є податкова, депозитна, цінова, кредитна, фінансова і валютна політика та фінансове сприяння вітчизняним експортерам, у тому числі із залученням коштів державного бюджету.

Деякі автори рекомендації щодо збільшення технологічного експорту поділяють на такі групи.

1. Корекція макроекономічної політики.
2. Географічна переорієнтація експорту.
3. Інституційні заходи.

На нашу думку, головними засобами підтримки експорту з України на сьогоднішній день мають стати:

- розроблення стимулів для виробництва експортної продукції з високим ступенем обробки та високотехнічної наукомісткої продукції;
- модернізація та технічне переозброєння виробництва;
- оптимізація законодавчої бази щодо здійснення експортних операцій;
- покращання фінансування та кредитування суб'єктів господарювання, що експортують свою продукцію;
- вдосконалення системи страхування експортних операцій;
- розроблення стимулів щодо покращання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, що експортують свою продукцію;
- розроблення системи національних пріоритетів у міжнародній торгівлі та їх практична імплементація засобами державного регулювання [60].

Отже, підсумовуючи все вище сказане зазначимо, що Україна матиме позитивну експортну ситуацію у тому випадку, коли буде учасником інноваційного ринку, і буде не тільки імпортувати новітні розробки та технології для внутрішнього споживання, але й продукувати на базі куплених нововведень свої високотехнологічні та інноваційні продукти та послуги, які

будуть задовольняти потреби міжнародних споживчів, оперативно зможуть адаптуватися до мінливих умов і зможуть створити продукт та послугу, які не будуть поступатися за якістю та технологічністю іноземним аналогам. З цією метою держава повинна підтримувати підприємства, які експортують свою продукцію. Для цього потрібно вміло використовувати допомогу міжнародних організацій як у процесі створення, так і впровадження інновацій, поєднувати свої зусилля з виконавцями програми, надавати інформаційну підтримку щодо можливостей обрання ринку та продукту чи послуги, який потрібно створювати. При цьому увагу слід акцентувати на міжнародній кооперації як в процесі створення організації, так і на етапі продажу товарів за кордон.

Висновки до розділу 3

Інтеграція України у світову економіку, розвиток її економічного потенціалу залежать від участі у міжнародній світовій торгівлі. Саме за допомогою експорту можна забезпечити конкурентні переваги, розширити межі торгівлі. Відповідно за допомогою виходу на нові ринки збуту – забезпечити розширене відтворення, ефективну і конкурентоспроможну трансформацію національної економіки, отримати додаткові прибутки.

На сьогоднішній день продукція, яка виробляється в Україні є мало конкурентною на світовому ринку, багато товарів вироблених в нашій країні не відповідають міжнародним стандартам. Перехід до світової системи стандартів зараз вимагає чимало часу і коштів, чого не можуть дозволити собі більшість виробників.

На даний момент зовнішня торгівля України є недостатньо ефективною, імпорт переважає над експортом. Тому, пропонуємо використати політику стимулювання експорту. Досягнути цього можна за допомогою стимулювання підприємств-інвесторів до вивозу за межі України у встановлених пропорціях до загального обсягу виробленої продукції. Цього можна досягти шляхом

надання таким підприємствам податкових пільг та знижок. Ці знижки можна було б ув'язати з величиною експорту у відсотковому співвідношенні.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що стимулювати експортну діяльність в основному слід шляхом формування сприятливого макроекономічного клімату та створення необхідних для виробників та експортерів умов.

Основною метою збільшення експортного потенціалу є створення умов для входження України до системи міжнародних господарських зв'язків і використання переваг міжнародної торгівлі при вирішенні завдань економічного розвитку держави за рахунок розширення обсягів, поліпшення структури та умов збуту вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами даної роботи можна зробити наступні висновки:

1. Зовнішньоторговельна політика країни – це діяльність, яка спрямована на стимулювання або обмеження експорту та імпорту товарів. В цілому міжнародну торгівлю можна розглядати як засіб за допомогою якого наша країна може ефективно розвивати свою спеціалізацію, підвищити продуктивність власних ресурсів і в таким чином збільшувати загальний обсяг виробництва. Україна може покращити свої позиції на міжнародних ринках за допомогою спеціалізації на výroбах, які вона може виробляти з найбільш ефективно.

2. Одним із важливих важелів, за допомогою якого держава може впливати на зовнішню торгівлю є митна політика. Шляхом обмеження або навпаки стимулювання ввозу і вивозу товарів, можна вирішити багато проблемних питань, зокрема забезпечити: наповнення дохідної частини державного бюджету, підтримку вітчизняних товаровиробників, насичення внутрішнього ринку певними товарами, створення сприятливих умови для експорту вітчизняної продукції.

3. Митна політика України на сучасному етапі розвитку відіграє велику роль у захисті національних інтересів держави та гарантуванні її економічної безпеки. В умовах курсу європейської інтеграції напрямки митної політики набувають особливого значення та зосереджуються на питаннях міжнародного співробітництва та запровадження в Україні світового досвіду митного регулювання.

4. Зовнішньоторговельна політика у сфері зовнішньоторговельних зв'язків існує у двох моделях, які втілюють загальні підходи до міжнародної торгівлі – це протекціонізм і фритредерство (вільна торгівля). У чистому вигляді політика протекціонізму та вільної торгівлі не використовуються. Як протекціонізм, так і вільна торгівля, мають лише відносне значення: в одній країні за одних умов протекціонізм є необхідним, в іншій і навіть в тій самій,

але за змінних умов, є вигідною вільна торгівля.

Щодо того, який зовнішньоторговельний режим є ефективнішим для України то, на нашу думку, найкращим буде вдале поєднання як протекціонізму, так і політики вільної торгівлі. Адже в Україні багато перспективних галузей потребують захисту від конкуренції з імпортерами. Але, якщо занадто дотримуватися позиції захисту внутрішнього ринку, то це може зумовити консервацію розвитку виробництва, відсутність стимулів для його вдосконалення, впровадження новітніх технологій і розробок, що в кінцевому підсумку може призвести до зниження рівня національної конкурентоспроможності. Тому, найкращим шляхом є використання переваг обох форм зовнішньоторговельної політики.

5. Одним із основних завдань зовнішньоторговельного режиму має бути визначення шляхів для ліквідації негативних факторів, які можуть мати місце у зовнішньоторговельній сфері. Для цього слід: вдосконалювати систему зовнішньоторговельного регулювання, упорядкувати величини митних зборів, впровадити міжнародні стандарти якості, економічні та правові методи для захисту внутрішнього ринку, сприяти відкритості зовнішнього інвестування.

6. Імпортна складова зовнішньоторговельного режиму нашої країни має спрямовуватися на постачання лише тих продуктів, в яких є потреба та які мають переваги перед вітчизняними взірцями, чи призначаються для модернізації виробничого та технологічного потенціалу України, забезпечення (на базі взаємності) сприятливих умов для українського експорту країн-постачальників. Розвиток експортної складової зовнішньоторговельного режиму України слід спрямувати на: реалізацію на зовнішньому ринку товарів, з яких країна має міжнародні переваги; поетапне нарощування національного виробництва та забезпечення зайнятості населення у народному господарстві; підтримку на належному рівні зовнішньоторговельного балансу і одержання валютних коштів для оплати критичного імпорту, накопичення резервів та обслуговування

зовнішнього боргу.

7. Експортний потенціал – це реальна або можлива здатність економічного суб'єкта (підприємства, галузі або підгалузі, регіону, країни) виробляти конкурентоспроможні на світових ринках товари та послуги, використовуючи при цьому як власні так і запозичені ресурси (природні, виробничі, науково-технічні, трудові, фінансові, інформаційні тощо), та реалізувати ці товари та послуги на потенційних зовнішніх ринках, долаючи обмеження як внутрішнього так і зовнішнього характеру та прагнучи при цьому до збільшення прибутку.

8. Україні необхідно перейти до застосування форм державної підтримки національного виробництва, які ефективно діють у світовій практиці. До таких форм підтримки відносяться: фінансування розвитку виробничої інфраструктури; державні замовлення, інформаційне та організаційне забезпечення суб'єктів господарювання та ін. Слід також строго дотримуватися положень статті 3 «Угоди по субсидіях», які прямо забороняють виділення субсидій на виробництво товарів, призначених на експорт, чи на виробництво товарів, із використанням імпортозаміщувальної продукції.

9. В умовах сьогодення Україні необхідно розробити стратегію якісного одночасного застосування політики імпортозаміщення та її взаємодоповнюваність з політикою стимулювання експорту.

Імпортозаміщення і стимулювання експорту з позиції «відкритості торгівлі» можуть розглядатися як різні рівні однієї і тієї ж стратегії розвитку. У глобальному світі, з умовами та факторами впливу, що постійно змінюються, стратегії заміщення імпорту та стимулювання експорту можуть бути взаємодоповнюючими. Заміщення імпорту може розглядатися в якості передуючої стратегії стимулювання експорту, з послідовною системою взаємозв'язків між ними, а за деяких умов вищезазначені стратегії можуть бути реалізовані одночасно. При цьому треба зазначити, що обидві стратегії несумісні з політикою вільної торгівлі через ефект викорівлення цін і структури витрат. Основною метою, як політики заміщення імпорту, так і стимулювання

експорту – є відмова від спеціалізації на основі порівняльних переваг в бік захисту та заохочення конкретних окремих галузей з метою отримання довгострокових вигод. Економічний розвиток являє собою надскладний процес і вимагає розумної і прагматичної торговельної політики, в якій заміщення імпорту, стимулювання експорту і вільна торгівля є невід’ємними складовими частинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О.В. Проблеми зовнішньоекономічної діяльності та напрямки оптимізації експортно-імпортних потоків України. *Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии*. 2011. № 1. С. 215-222. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
2. Бабанін О. Щодо можливих напрямків зменшення дефіциту зовнішньої торгівлі України. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/11.htm> (дата звернення 15.09.2019).
3. Белінська Я. В. Державна підтримка експорту: зарубіжний досвід та уроки для України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №3(8). С. 120-131.
4. Боднарчук Т.Л. Протекціонізм в Україні у XIX-XX століттях: стан наукової розробки проблеми. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ingedu/2011_44/134-153.pdf (дата звернення 25.05.2019).
5. Богма О.С. Аналіз рівня економічної безпеки України за основними складовими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №8. С. 11-14.
6. Бойко Т.В. Актуальні проблеми економічної безпеки України. URL: <http://library.kr.ua/orhus/bojko.pdf> (дата звернення 15.04.2019).
7. Бугаєнко Н.М. Еволюція підходів до застосування інструментів державної допомоги. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tmm/2011_36/11.pdf (дата звернення 13.07.2019).
8. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: ЛКА, 2014. 386 с.
9. Вдовиченко К.С. Зовнішньоторговельна політика України з країнами ЄС в галузі агропромислового виробництва. URL: <http://intkonf.org> (дата звернення 13.09.2019).
10. Вітко Ю.Д. Морфологічний аналіз сутності поняття

зовнішньоекономічна діяльність підприємств. *Науко-вий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2016. № 2. С. 101–109.

11. Власюк Т.О. Стан і тенденції зовнішньоторговельної діяльності України: виклики для економічної безпеки та способи їх подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 4(37). С. 48–58.

12. Гавловська Н.І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення: монографія. Хмельницький, 2016. 480 с.

13. Гарасим Ю. Антидемпінгове регулювання – загроза вільній торгівлі чи одна з умов її становлення. *Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць*. 2011. №2(67). С.193-200.

14. Геєць В. М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія]. д. центр індустр. пробл. розвитку НАН України. Харків: ВД «ИНЖЭК», 2016. 240 с.

15. Голубій І.Е. Теоретичні основи формування зовнішньоекономічної політики. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2011_1/tom1/181.pdf (дата звернення 17.09.2019).

16. Голюков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека. *Проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 309-314. URL.: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Рекон_2014_1_47.pdf (дата доступу 14.02.2019).

17. Гребельник О.П. Митна справа: підручник. К.: ЦУЛ, 2010. 472с.

18. Грищенко А.А. Стратегія інституційної інтеграції України у світову економіку. URL: <http://ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/490/1/Gruschenko.pdf> (дата звернення 10.09.2019).

19. Дуб Б.С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управление проектами и развитие производства*. 2016. №4 (60). С. 5-18. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva-ponyattya-ta-struktura> (дата звернення 24.05.2019).

20. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і

підприємство: наукова монографія. Нац. академія управління. К.: НАУ, 2015. 232 с.

21. Живко З.Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. № 3(44). С. 37-42.

22. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Зовнішньоекономічна діяльність: термінологічний словник. К. : Кондор, 2017. 168с.

23. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/95912?test=XX7MfyrCSgkywrFIZiclEd_XH4Y.s80msh8Ie6 (дата звернення 10.04.2019).

24. Закон України «Про основи національної безпеки України». *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 39. С. 351.

25. Зовнішньоекономічна діяльність: Навчальний посібник. К.: Освіта України, 2012. 300 с.

26. Зовнішньоекономічна діяльність та митна справа: збірник нормативних актів. Упорядник М.І. Камлик. К: Атака, 2014. 680 с.

27. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон: монографія / Ю.Г. Козак та ін. К. : Центр учбової літератури, 2016. 240 с.

28. Кібальник Л.О. Зовнішньоторговельна політика: наслідки вступу до СОТ. *Вісник Черкаського університету*. 2010. №187. С. 92-101.

29. Климик Г.В. Стратегія експортно-імпортного потенціалу України. URL: http://www.confcontact.com/20110531/ek_polev.htm (дата звернення 18.08.2019).

30. Левчук О.В. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. *Економіка і суспільство*. 2017. №8. С.59-64.

31. Магеррамзаде А.С. Класичні концепції міжнародної торгівлі та економічної інтеграції. *Наукові праці МАУП*. 2011. № 4(31). С. 135–138.

32. Мазаракі А. Зовнішньоторговельна політика: від меркантилізму до неотехнологізму. *Товари і ринки*. 2010. №2. С.9-20.

33. Мазаракі А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vknteu/2011_2/1.pdf (дата звернення 18.02.2019).

34. Мантур-Чубата О.С. Організаційно-економічний механізм управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства: дис. канд. екон. наук. Хмельницький, 2015. 239 с.

35. Матвеев М.Е. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навч. посібник. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 192 с.

36. Митний Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4495-17 (дата звернення 16.03.2019).

37. Медведкіна Є. О. Оптимізація міжнародних економічних відносин України в контексті забезпечення економічної безпеки. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 1. С. 21–27.

38. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України за редакцією академіка НАН України С.І.Пирожкова. К.: НППМБ, 2003. 42 с.

39. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277 Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (дата звернення 19.03.2019).

40. Олефіренко В.В. Нова хвиля протекціонізму як наслідок світової економічної кризи. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2011. №1(20). С.166-169.

41. Онищенко О.А. Реалізація зовнішньоторговельної політики. *Державне управління*. 2009 р. № 2. С.125-128.

42. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed//4610.html (дата звернення 29.03.2019).

43. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL:

<http://www.customs.gov.ua> (дата звернення 29.09.2019).

44. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.09.2019).

45. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 27.09.2019).

46. Пашко П.В. Митна політика України: хто має її визначати. *Наукові праці НДФІ*. 2008. №3(44). С.3-7.

47. Пілько А.Д. Визначення порогових рівнів економічної безпеки територіальних систем регіону на основі моделей дискримінантного аналізу та методу евклідової відстані. *Проблеми економіки*. №3. 2016. с. 307-313.

48. Пілько А.Д. Еволюція та перспективні напрями розвитку безпекознавства. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки*: колективна монографія у 2 т. Дніпропетровськ : «ФОП дроб'язко С.І.», 2014. Т. 1. 466 с. С. 166-177.

49. Подлевський А.А. Експортна політика України: проблеми та шляхи покращення. *Збірник наукових праць: Випуск XVI*. Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП. 2010. № 4. С.111 – 121.

50. Радева М.М. Інституційне забезпечення глобальної інтеграції України до світової спільноти. *Всеукраїнський науковий виробничий журнал*. 2012. №1(27). С.17-24.

51. Ревчун Б.Г. Протекціонізм як реакція на нестабільність розвитку ринкової економіки. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_1/166.pdf (дата звернення 27.06.2019).

52. Резнік О.М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Форум права*. 2015. № 4. С. 232-236.

53. Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник .К.:ЦУЛ, 2014 . 377 с.

54. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика. К. : Кондор, 2007. 616 с.

55. Стельмащук А.М. Обґрунтована митна політика – важлива умова конкурентоспроможності національної економіки. *Сталий розвиток економіки*. 2011. №4. С.3-11.

56. Співак Р.В. Модель імпортозаміщення та стимулювання експорту: ефект синергії. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua> (дата звернення 17.06.2019).

57. Стіпахно В. І. Тенденції розвитку обсягів експорту та імпорту товарів в АПК. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 9. С. 42–44.

58. Стичишин П.П. Експортний потенціал підприємства: концепція механізму формування та реалізації. *Зовнішня торгівля: проблеми та перспективи*: зб.наук. праць. К.: УАЗТ, 2000. Вип. 4. Ч.1. С. 246.

59. Тесля С.М. Митна політика України в умовах посилення глобалізаційних процесів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 5. С.136-140.

60. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 32-37.

61. Ткаченко С. І. Зовнішньоторговельна безпека як складова національної економічної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2010. № 2. С. 35–38.

62. Третяк В.В. Розвиток регіональних зовнішньоекономічних зв'язків: питання теорії та практики: монографія. Донецьк: Юго- Восток, 2005. 326 с.

63. Тульчинська С.О. Заходи подолання проблем національних підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. *Агросвіт*. 2017. №24. С. 44-48.

64. Філатов В.В. Напрямки сучасної митної політики України. *Митна справа*. 2009. №4(64). С.24-30.

65. Циганкова Т.М. Міжнародна торгівля: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2003. 256 с.

66. Черніна О.В. Система державної експортної підтримки в зарубіжних країнах та їх адаптація до реалій української економіки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. №3. 2010. С. 55–60.

67. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньо-економічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис Східно-європейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. №2. С. 21-26.

68. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. URL: http://pidruchniki.ws/15840720/ekonomika/zovnishnoekonomichna_diyalnist_pidpriyemstva_-_shkurupiy_ov (дата звернення 17.06.2019).

Управління зовнішньоекономічною безпекою України

Загрози	Потенційні ризики та наслідки відхилень	Основні напрями усунення та попередження загроз
Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі	Збільшення зовнішнього валового та державного боргу Обвал національної валюти в період несприятливих зовнішніх умов для країни Втрата внутрішнього ринку та підвищення залежності від імпорту	Розвиток внутрішнього ринку та виробництва орієнтованого на імпортозаміщення. Розроблення державних програм стимулювання імпортозаміщення. Плавна девальвація національної грошової одиниці.
Висока експортна залежність	Зростання залежності економіки країни від зовнішньої кон'юнктури на експортних ринках, світових цін. Нерозвиненість внутрішнього ринку Зростання вартості імпорту	Розвиток внутрішнього ринку та виробництва орієнтованого на імпортозаміщення. Пошук резервів для споживання експортних товарів в середині країни.
Висока імпортна залежність	Зростання залежності економіки від імпортних поставок, світових цін Втрата внутрішнього ринку (витіснення іноземними товарами вітчизняної продукції з внутрішнього ринку) та скорочення вітчизняного виробництва	Розвиток внутрішнього ринку та виробництва орієнтованого на імпортозаміщення. Плавна девальвація національної грошової одиниці.
Низька частка інноваційної продукції в експорті країни	Технологічна відсталість економіки Нераціональна структура економіки Зниження експортних можливостей країни	Створення пільгових умов для розвитку інноваційного сектору економіки.
Сировинна структура експорту	Технологічна відсталість економіки Нераціональна структура економіки	Стимулювання розвитку обробних галузей промисловості Створення умов для інноваційного розвитку економіки країни Встановити експортні обмеження на сировинну продукцію
Обмеженість у виборі партнерів, поставщиків життєво необхідної продукції	Залежність країни від зовнішньоекономічної та митної політики країни-партнера Ризик перенесення економічної кризи у разі виникнення такої у країни-партнера	Державна підтримка диверсифікації експортних поставок закордон Диверсифікація імпортних поставок з інших країн
	Посилення монозалежності країни від імпорту з енергоносіїв Ціновий диктат на імпорту продукцію	Державні програми енергозбереження Диверсифікація шляхів постачання енергетичних ресурсів шляхом будівництва нафто- та газотерміналів Пошук альтернативних джерел енергії у власній країні